

191303

DISCURSURILE

† CONTELUI ȘTEFAN TISZA

— 1893—1915 —

(Cu o prefață despre personalitatea contelui Tisza și
despre concepția lui asupra problemei românești)

CONTRIBUȚIUNI ISTORICE

BCU Cluj / Central University Library Cluj

LA

CUNOAȘTEREA CHESTIUNEI
NAȚIONALITĂȚILOR ÎN UNGARIA

ADUNATE DE UN ROMÂN IUBITOR DE ADEVĂR

DISCURSURILE CONTELUI ȘTEFANTISZA

— 1893—1915 —

(Cu o prefață despre personalitatea contelui Tisza și
despre concepția lui asupra problemei românești)

CONTRIBUȚIUNI ISTORICE

LA
BCU Cluj / Central University Library Cluj

CUNOAȘTEREA CHESTIUNEI NAȚIONALITĂȚILOR

ÎN UNGARIA

ADUNATE DE UN ROMÂN IUBITOR DE ADEVĂR

191303

BCU Cluj / University Library Cluj

323.1(-59)(439)(042)

v

BCU Cluj / Central University Library Cluj

CONTELE STEFAN TISZA.

BCU Cluj Cluj Napoca University Library Cluj

PREFAȚĂ.

In frumoasele senine zile de pace, — ziarele românești din Ungaria, cele radicale, — iar în zilele turburi de război — cele mai multe din ziarele din România — cu o reutate știută și voită, l'au prezentat și-l prezintă încă pe actualul ministru președinte al Ungariei, pe contele Stefan Tisza, ca pe „cel mai mare dușman al existenței naționale a Românilor“, care prin forță și violență urmărește să maghiarizeze elementul românesc, că Tisza este acela care împărtășește „punctul de vedere cel mai extrem al șovinismului maghiar“, etc. etc. Cu exagerări tendențioase, fără imparțialitate și fără toleranță, vorbeau și apreciau acei cari și-au luat sarcina să informeze opinia publică românească despre stările de lucruri din Ungaria, căutând totdeauna să facă o atmosferă nesimpatcă în jurul personalităților politice cari conduc trebile Ungariei. Și așa s'a văzut tristul spectacol, că câțiva inși, îngâmfai, pedanți și irascibili, se improvizau în mod arbitrar ca arbitrii în diferendul între români și maghiari și tot ei se pronunțau și hotărau asupra soartei neamului românesc din Ardeal și Ungaria. Se înțelege că cu chipul acesta s'a creiat o mulțime de opinii greșite despre oamenii și lucrurile din țara ungurească. Cum grosul cititorilor de ziare e recrutat din mulțimea celor creduli

și celor lipsiți de puțința de a controla știrile tendențioase și false despre Ungaria, răspândite sistematic de obicei de aventurieri exaltați, ne putem lesne închipui ce idei zăpăcitoare și bizare și-au făcut drum în opinia publică din România despre raporturile din Ungaria.

În împrejurările acestea — am crezut că e vreme, să se intervie și din altă parte pentru a se împrăștia ceața provocată cu agitațiile lor de xenofobi și xenofagi, mâncători de unguri. Cartea aceasta nu este decât prima încercare în această direcție, începutul unei acțiuni informative a opiniei publice românești, acțiune bazată pe principiul: „*audiatur et altera pars*“.

Voim ca cercurile intelectuale din România, cari au fost informate până acum în mod unilateral de o presă reuțăcioasă, care vedea toate evenimentele din Ungaria, cu o anumită prejudecată și printr'o optică mentală înclinată spre neexactități și exagerări, — să fie orientată de astădată direct — fără mijlocitori preocupăți — asupra punctului de vedere maghiar în chestia naționalităților și a românilor în general. Și 'n această privință, cea mai bună orientare o poate da, primul-ministru ungar, contele Tisza cu ciclul lui de mari și importante discursuri ținute în cei 25 de ani din urmă în chestia românească.

Din aceste discursuri se va putea vedea că marele bărbat de stat care conduce acum destinele Ungariei, a fost în permanență și pe nedrept ponegрит și suspectat în România, punându-se la îndoială chiar și intențiile lui cele mai curate. Se va vedea, că contele Tisza prezentat ca „un dușman primejdios al națiunii românești, care pe lângă spada ce o învârte,

mai are și un pumnal ascuns și atacă bucuos din dos“ a fost hulit și calomniat, — căci tocmai contele Tisza este acela care de 25 de ani a propovăduit la orice prilej, că războiul șovinismului extrem național contra individualității etnice a naționalităților nu e numai fără rezultat, dar și de prisos, căci rolul conducător ce-l are nația maghiară în organizația de stat a Ungariei, nu este nici decum amenințat în cazul când politica de stat ungară și societatea maghiară, acordă toate posibilitățile concetățenilor nemaghiari pentru deplina dezvoltare a individualității lor culturale. Contele Tisza este acela care s'a ridicat cu tot prestigiul său, contra acelui patriotism de bîlcu, care prin intoleranța sa șovinistă ar dori să distrugă prin foc și sabie particularitatea culturală și etnică a naționalităților. El a cerut să se rupă odată în mod radical cu această politică și cu acest fel de patriotism.

Cine citește discursul ce l'a ținut contele Tisza la 1893 în chestia incidentului Pavel—Pituc, când episcopul român Pavel — a fost atacat și calomniat de un exaltat cu numele Pituc, care a fost secundat în această campanie nedreaptă și de presa șovinistă maghiară, acela se poate încredința că încă acum un sfert de veac, în mijlocul vijeliei de patimi ce s'a stârnit în luptele neîmpăcate între români și maghiari — contele Stefan Tisza a venit cu cuvântul de pace, a făcut un cald apel la înțelegere și frăție între români și maghiari. Încă de atunci el a protestat cu toată energia și a vestejit atitudinea acelei prese maghiare șoviste „care pune la îndoială patriotismul cetățenilor români, și caută să stârnească neîncredere și ostilitate în societatea maghiară față

de români". Încă de atunci, contele Tisza, cu sufletul deschis, și-a spus lămurit punctul său de vedere în chestia naționalităților din Ungaria, făcând aceste declarații cu adevărat profetice :

„Exercitarea puterii statului ungar, nu constă în prigonirea naționalităților, ci 'n împlinirea dezi-
deratelor lor, și prin atitudinea noastră demnă și
generoasă față de ele, precum și prin respectarea
drepturi'or lor — putem dobândi atașarea lor leală
și stima lor față de noi . . .

„Puterea noastră e mult mai mică, iar chemarea
noastră istorică e cu mult mai mare, așa că înțe-
meindu-ne pe forța brută, nu ne vom putea men-
ține pozițiunea pe marea înviforată a evenimentelor
mondiale. Trebuie să ne asigurăm nu numai sim-
patia și stima lumii culte, ci înainte de toate, ata-
șarea și hotărârea de a fi gata de jertfă a na-
ționalităților, cari locuiesc în această țară, ca astfel
cu toții, câtuși suntem cetățeni liberi și egali ai ace-
stei patrii, umăr la umăr, cu puteri unite, să cor-
lucrăm la înflorirea ei.“

Așa dar nu de câțiva ani, și nu silit de si-
tuația politiceii externe — contele Tisza a ur-
mărit o împăcare pe toată linia cu elementul
românesc în special și cu naționalitățile în ge-
neral. Conduita față de problema românească,
pe care contele Tisza a recunoscut-o încă ocum
22 de ani, de cea mai bună, și a urmat-o
chiar în senzul acesta — reiese din propriul
său chip de a pricepe, e expresia firească și
adevărată a propriilor sale idei, a propriei
sale individualități, așa cum experiența, învă-
țăturile și chibzuința lui le-au întruchipat. Așa
dar nu o acțiune coercitivă, nu presiuni și
motive exterioare, — ci voința sa, con-
cepția sa, hotărârea sa, i-au impus o anu-
mită regulă, o anumită linie de conduită
în chestia românească. Și 'n aceasta tocmai
constă marea autoritate a contelui Tisza.

Discursurile cari apar în lucrarea aceasta, rostite de contele Tisza într'o carieră politică de un sfert de secol — sintetizează întreaga sa concepție asupra problemei românești în legătură cu destinele Ungariei.

Citind aceste discursuri, ai impresia că contele Tisza parcă a privit în cărțile providenței, și, că de aceea a căutat să previe desfășurarea unor evenimente politice. Cu intuiția lui genială, contele Tisza a întrevăzut izbucnirea conflagrației generale; cu ani înainte el a avut viziunea actualului război european. De aceea el accentua mereu, necesitatea ca 'n fața pericolului slav, aici în valea Dunărei, Monarhia austro-ungară să meargă mână în mână cu România, — fiindcă ungurii și românii sânt unicele două popoare din Europa, cari n'au sprijin de nicăieri, nu se înrudesc cu nimeni și n-au decât propriile lor puteri pentru apărarea existenței lor și pentru menținerea independenței lor.

Contele Stefan Tisza are marele merit de a fi creat o platformă pentru discutarea chestiunii naționalităților, punând-o mereu la ordinea zilei. Lucrul acesta și membrii partidului național român îl recunosc. Cu prestigiul și marea lui autoritate, contele Tisza a prezentat-o ca o chestie de cea mai mare importanță, care negreșit trebuie să fie rezolvată.

Pe când celalte partide maghiare criticau cu asprime orice schimb de păreri, orice tratative cu românii, exprimându și părerea că „guvernul ungar trebuie cu puterea și cu forța să zdrobească toate năzuințele și aspirațiunile naționale al Românilor“, (vezi între altele discursul contelui Bethlen István, opoziționist ținut în Cameră în Martie 1914), — contele

Tisza nu numai că n-a ezitat să stea de vorbă cu membrii comitetului partidului național român, — dar a mers mai departe, recunoscând și justificând chiar existența acestui partid naționalist, cu vorbele că dacă există partide create pe baza confesională, pe baza urei de clase, poate atunci exista și un partid național — deși, el, contele Tisza, crede că revendicările românilor din Ungaria s-ar putea împlini și fără existența acestui partid.

Contele Tisza a fost singurul bărbat de stat ungar, cu rol conducător, care să declare sus și tare că Româniilor au pretențiuni legitime, **cari trebuie** să fie acordate, și cu ironia lui biciuitoare a condamnat acea „politică regească ungară de stat“, care nu vede existența unei chestiuni de naționalitate în Ungaria. BCU Cluj / Central University Library Cluj

Și așa un om e hulit, ponegrit și luat în zeflema de teoreticieni de cafenea și berărie, el, bărbatul întreg, care a înfruntat cu o energie nebiruită atâtea opintiri și asalturi — luându-și o sarcină atât de eroică de a restabili în țară buna înțelegere și armonie între popoarele conlocuitoare.

Dar precum zice poetul „Ce i pasă lui de ura lor, — el a venit să aducă pace“ — așa și contele Tisza, puțin se sinchisește de acei cari s'au pornit contra lui cu atâta vrăjmășie — și-și va continua mai departe, până la capăt opera lui salutară: pentru țară și pentru toate popoarele Ungariei.

Discursul contelui Stefan Tisza în chestia Pavel-Pituc

(ținut la 21 Septembrie 1893 în consiliul județean
din Oradea Mare).

Onorată Adunare generală!

Raportul vicecomitelui conține o parte, care merită să-i sacrificăm câteva momente. Înțeleg partea aceea, care se referă la tulburările din Beiuș.

De multă vreme nu s'a produs un asemenea caz, când în cercuri mai largi să se ivească astfel de simptome, cari amenință să tulbure bunele relațiuni tradiționale ce dăinuiesc între cetățenii maghiari și românii din acest comitat.

Aceasta e o apariție, care prin importanța ei merită să fie obiect serios de dezbateră în on. adunare generală.

Are dreptate vicecomitele în raportul său când zice, că aceste manifestațiuni nu trebuie să le privim ca ceva de sine stătător, ci trebuie să le punem în legătură cu ilegalitățile săvârșite la Oradea-Mare, precum și cu antecedentele acestora.

Permiteți-mi, onor. adunare generală, să recapitulez evenimentele. Un preot destituit pe cale disciplinară, a ridicat în contra episcopului gr. cat. din Oradea-Mare acu-

zări de așa natură, că lăsau teren liber să se pună la îndoială patriotismul acestui archiereu.

În urma dorinței exprimate de însuși episcopul atăcat, s'a făcut o anchetă pentru a se vedea dacă sînt întemeiate invinuirile ce-i s'a adus, și pînă cînd nu apare declarația judecătorului de instrucție, n'ar fi just și nici corect, ca să ne exprimăm opinia în această privință. Cred și nădăjduiesc, că se va dovedi ca fără temei acele invinuiri, așa că în stadiul actual al acestei afaceri — sîntem obligați a păstra tăcere.

Dar aceste invinuiri superficiale și nedovedite — au fost suficiente ca presa, și'n special ziarele din Oradea-Mare, să ridice cele mai grave acușări nu numai în contra arhierelui în cauză, ci și'n contra populației românești din acest comitat.

Au fost de ajuns aceste acușări, ca mulțimea, sedusă de agitatori ușuratici și criminali — pe cari cred, că justiția va reuși să-i prindă — să comită astfel de delictе, cari au turburat ordinea și au primejduit siguranța proprietății private a pacinicilor locuitori români din Oradea-Mare.

Îlegalitățile acestea și'n deosebi faptul trist, că nici după săvârșirea lor nu au lipsit vocile de presă, cari scuzînd aceste fără de legi, au pus la îndoială patriotismul cetățenilor români, și-au căutat să stârnească neîncredere și ostilitate în societatea maghiară față de români, — toate aceste împrejurări au dat naștere unei stări de spirit iritate în ambele părți, luînd proporții îngrijitoare mai ales în jurul Beiușului.

Față de această fierbere, după modesta

mea părere, comitatul are datoria, ca punând în cumpănă toata autoritatea sa morală, să facă orice-i va sta în putință, pentru restabilirea și menținerea relațiilor bune, frățești de odinioară.

*Datoria statului ungar față
de naționalități.*

Permiteți-mi, onor. adunare generală, ca înainte de toate să relev acele puncte de vedere principiare, pe cari le consider ca directive în așa zisa chestiune a naționalităților. Intre acestea, primul loc îl ocupă acel adevăr fundamental, pe care cu bună credință, trebuie să-l accepte ori și cine, care vrea să fie fiu devotat al patriei, adevărul, că statul maghiar e stat național.

Acest stat l'a format națiunea maghiară; națiunea maghiară și-a imprimat într'insul caracterul etnic, și pentru nimic în lume, n'ar lăsa ceva din acest punct de vedere, nici cât un fir de păr. Pornind dela faptul acesta, politica culturală nu poate să fie alta decât maghiară, iar chemarea societății maghiare și'n special a statului este îngrijirea, desvoltarea și răspîndirea limbii și culturai maghiare, nu cu forța, ci cu mijloace pacifice ale culturai.

Adevărul acesta este întregit de un al doilea adevăr fundamental, anume: exercitarea puterii statului ungar nu constă în prigonirea naționalităților, ci'n împlinirea dezideratelor lor, și prin atitudinea noastră demnă și prin respectarea drepturilor lor — putem dobândi atașarea lor leală și stima lor față de noi.

Națiunea maghiară la ocuparea acestei patrie, a avut de ales două căi. Prima, prin foc și sabie, politica războiului distrugător, a doua: să se întindă o mână frățească popoarelor subjgate, adică locuitorilor vechi ai țării cucerite.

Națiunea maghiară, dela început chiar, a pornit pe calea a doua și pe acelaș drum au pornit în veacul de acum toți acei, cari au o înrăurire în conducerea vieței publice ungurești.

Și eu cred, că au lucrat în chip corect și înțelept. Zic corect și înțelept, fiindcă viitorul națiunei maghiare este strâns legat de ideia respectării drepturilor și libertăților.

Puterea noastră e mult mai mică, iar chemarea noastră istorică e cu mult mai mare, așa că întemeîndu-ne pe forța brută, nu ne vom putea menține pozițiunea pe marea înviforată a evenimentelor mondiale.

Trebue să ne asigurăm nu numai simpatia și stima lumii culte, ci înainte de toate atașarea și hotărârea de a fi gata de jertfă a naționalităților, cari locuiesc în această țară, ca astfel cu toții, câți suntem cetățenii liberi și egali ai acestei patrii, umăr la umăr, cu puteri unite să conlucrăm la înflorirea ei. Deci în ciuda tuturor incidențelor, ce se ivesc ici și colo, să urmăm și'n viitor cu lealitate această politică tradițională.

Sunt pe deplin convins, că această politică va avea un succes desăvârșit. Succes desăvârșit, fiindcă cetățenii de altă limbă vor trebui să recunoască, că nu este alt stat în lume, care să acorde atâtea drepturi naționalităților, ce locuiesc într'însul și vor trebui

să recunoască încă, că existența și puterea statului maghiar e singura cheazășie puternică a existenței propriului lor neam, propriei lor naționalități.

O garanție pentru independența României.

Aceasta se referă mai ales la concetățenii noștri români. Aceștia nu trebuie să treacă cu vedere faptul important, că sub nemijlocita influență a patriei noastre se dezvoltă România independentă. Că această împrejurare umple de bucurie pe concetățenii noștri români și exercită asupra vederilor și sentimentelor lor o înrăurire puternică, eu găsesc aceasta foarte firesc, și nu le-o pot lua în nume de reu.

Dar rog pe aceia, cărora le zace la inimă soarta și viitorul României independente, să se gândească, că singura garanție serioasă a independenței României e o monarhie austro-ungară puternică.

În momentul în care s'ar zdruncina poziția de mare putere a monarhiei, ba merg și mai departe și zic, în momentul în care națiunea maghiară și-ar perde influența, ce pe drept îi se cuvine în monarhie — s'ar vădi în scurtă vreme că independența națiunii române din regat e o fantazie, și acei cari vociferează astăzi contra preținsei tiranii a națiunii maghiare, — ajunși sub loviturile cnutului, plângând ar implora revenirea stărilor de acum. -

Pentru buna înțelegere.

De astfel justeța acestei politici o dovedește tocmai pilda comitatului Bihor. În acest comitat de multă vreme Românil și Maghiarii au trăit ca frați, iar publicul românesc din acest comitat nici odată n'a dat prilej la neîncredere.

Cu toții am gustat în deplină înțelegere și spre binele tuturor, roadele armoniei între naționalități. Iar dacă acum cu toate acestea, dăm de manifestații de neîncredere și antipatie, aceasta împrejurare e datorită faptului, că tocmai în timpul din urmă și-au ridicat capul cu o cutezanță fără pereche, acei puțini, cari între locuitorii români din patrie sunt cei mai neîmpăcați dușmani ai națiunii maghiare, și asta nu atât pe teritoriul comitatului Bihor, cât în alte părți ale țării. Chiar acum am avut pilde dintre cele mai revoltătoare, cum se găsesc unii, cari să abuzeze de dreptul nemărginit al libertății de presă și al libertății de întrunire; beneficiind de aceste drepturi, din bună voința statului maghiar, ei le folosesc tocmai cu scopul, ca prin cele mai negre acușări să înstigheze și să agite împotriva națiunii maghiare.

E natural dar, ca față de acești amăgitori să fim cuprinși de o mânie patriotică; întreb însă, onor. adunare generală, că oare procedăm just, corect și demn, când manifestăm această dreaptă mânie și față de concetățenii români patrioți, — e oare corect să-i punem și pe aceștia alătura de agitatorii vinovați? E oare just să arătăm

față de aceștia neîncredere, bănuială și antipatie?

Da, onor. adunare generală, trebuie să răzbunăm aceste atentate, trebuie să le pedepsim cu o rigoare inexorabilă. Aceasta e în interesul maghiarilor cât și al românilor, căci dacă le-ar reuși să câștige de partea lor pe românii din masele largi, aceasta ar fi o primejdie pentru națiunea maghiară, dar ar fi fatal și pentru români. Dar aceasta e o chestie de executare a legii penale.

Dacă însă pedepsim pe agitatori, urmează apoi o altă problemă anume să-i facem inofensivi, făcându-le terenul impropriu pentru străduințele lor.

Aceasta însă, onor. adunare generală, nu e o muncă de o zi-două, nici de un an ori doi, ci reclamă o muncă consecventă de zeci de ani și mai ales în acele părți ale țării, unde, vai, situația s'a agravat. Pentru acest scop e necesar o nouă rânduire a administrației, dar nu numai în sensul ca organele polițienești să fie mai iscusite în descoperirea agitatorilor, ci în deosebi în sensul ca să înceteze în administrație unele abuzuri, ce se ivesc ici-colo, cari abuzuri, ce e drept, nu au tendințe naționale, dar cari în ținuturile locuite de cetățeni de altă limbă, ușor pot fi folosite la agitații de natura acestora.

De asemenea e nevoie apoi răspândirea culturii și a luminei, pentru-că numai un popor cu totul incult poate fi înșelat și sedus cu minciuni grosolane.

E necesar înainte de toate, ca pe terenul social și politic să urmărim consecvent toate poruncile ce ne impun respectul dreptului și sentimentul frătesc.

Și român bun și patriot bun.

Numai dintr'un singur punct de vedere este permis să facem deosebire între cetățenii țării. Să avem numai în vedere dacă cineva este sau nu este fiu credincios al patriei.

Dacă este, acesta poate să fie român bun, își poate mărturisi liber rasa și naționalitatea cărora aparține, se poate cultiva în limba sa și-și poate desvolta cultura națională, — toate acestea nimenea nu-i le va putea lua în nume de reu nici pe teren social, nici pe cel politic.

Noi nu cerem ca Românii să devie renegați, ci cerem să fie români și patrioți maghiari buni, de o potrivă.

Ori-ce încercare, care tinde să împiedice aceasta, este menită să stârnească neîncredere și să ridice învinuiri de nepatriotism contra românilor, și aceasta numai fiind-că ei țin la naționalitatea ei; repet dar, orice încercare de asemenea natură aduce servicii numai agitatorilor, de oarece ei prind în mreaja lor și pe acei, cari până acum au fost fii credincioși ai patriei.

Pentru aceasta însă, să nu ne pricinuiască adîncă îngrijorare manifestarea simțimentelor ostile și ale intoleranței, pe cari le-am întîlnit în trecutul apropiat.

De aceia trebuie să condamn în modul cel mai energic dezordinele din Oradea-Mare.

Nimic nu este mai păgubitor pentru națiunea maghiară, decât cînd cineva săvârsește o nedreptate sub egida ei, și oferă prilej deșmanilor noștri să smulgă respectul

dreptului și dragostea de libertate de pe înălțimea pedestalului lor și nimeni nu face servicii mai mari agitatorilor ca acela, care produce neliniște în populația patriotică românească și jignește sentimentele lor patriotice.

Doar vedem că aceste apariții au și dat roade păgubitoare, și de fapt a sosit timpul ca comitatul Bihorului să-și ridice cuvântul de protestare contra acestora.

Onor. adunare generală! Nu de mult am auzit și acuzarea că comitatul Bihorului nu și-a împlinit datoria patriotică în această privință și mai ales în ce privește apărarea intereselor maghiarismului.

Credința mea e, că comitatul Bihorului a știut să-și facă datoria în trecut și va știe să și-o facă și în viitor.

Eu socotesc, că comitatul n'are nevoie să primească lecție de patriotism din partea oricui, cu atât mai puțin o va primi dela acei, cari în orbirea lor și din intesese meschine se fac colaboratori inconștienți ai dușmanilor celor mai mari ai patriei noastre.

A făcut o faptă patriotică comitatul Bihorului, când a dus grijă în trecut de armonia frățească cu Românii patrioți și face și acum faptă patriotică, când în aceste momente grave ridică cuvântul său de protestare și de osândă.

Conduc de această convingere, am onoare să propun, ca onor. adunare generală, când ia la cunoștință partea aceasta a raportului vicecomitelui, să declare totodată și următoarele:

»Adunarea comitatului Bihorului luând la cunoștință raportul vicecomitelui, constată

cu adâncă consternare, că aceste dezordini regretabile, săvârșite la Beiuș, își arată efectele lor tot mai păgubitoare și'n alte ținuturi ale comitatului.«

»Adunarea comitatului ținând cu tărie la drepturile statului național maghiar și gata să aplice cu toată rigoarea dispozițiile legale împotriva tuturor încercărilor, cari amenință aceste drepturi, — nu face nici o deosebire între fiii diferitelor naționalități din patria noastră, dorește să respecte drepturile garantate prin lege pe seama cetățenilor de naționalitate română și mână în mână cu dinșii, să lucreze împreună la stabilirea înțelegerii depline spre binele comitatului și a patriei.«

»Aceasta o face cu convingerea, că printr'o astfel de atitudine îi va reuși și'n viitor, precum i-a reușit în trecut să dobândească credința și adesiunea cetățenilor români, la Ungaria, patria liberă și fericită.«

Aceasta o mai face în convingerea, că orice mișcare, care tinde să producă neli-niște între concetățenii noștri români, să turbure exercițiul drepturilor lor garantate prin lege, să pună la îndoială patriotismul lor și să le aducă acuzări nedemne și vătămătoare și să arunce sămânța discordiei în viața socială și publică a comitatului: nu face decât un bun serviciu agitatorilor înconștienți, cari vor să sguduie credința concetățenilor noștri români față de patria maghiară.

Așa dar înainte de a-și exprima părerea de reu și desaprobarea față de toate acele apariții, cari tind la turburarea înțelegerii frățești, ce a dăinuit până acum între locuitorii români și maghiari din acest comitat;

înainte de a declara, că respectă drepturile concetățenilor români, cultivă bunele raporturi de frăție cu dinșii, totodată așteaptă ca și concetățenii noștri români să fie pătrunși de acelaș sentiment frățesc, să nu se lese intimidati prin nici un fel de provocări, să nu lese ademeniți prin nici un fel de momeli, ci refuzând orice comunitate cu agitatorii păcătoși, cari propagă aspirațiuni anti-patriotice, să fie însuflețiți și'n viitor de sentimentele sfinte ale patriotismului și frăției, documentându-le prin atitudinea lor.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Un toast al contelui Stefan Tisza

ridicat la banchetul dat în onoarea episcopului Goldiș al Aradului, cu prilejul instalării sale la 1 Aug. 1899.

Prea sfinte Domnule Episcop, stimaților
Domni!

Dați-mi voie să-mi exprim bucuria că particip la această sărbătoare și că pot da expresiune ideilor mele, cari au căpătat viață sub impresia înălțătoare a acestei festivități. În primul rând trebuie să accentuez că'n toate acțiunile noastre suntem conduși de atașarea loială către patria noastră, fie că exprimăm ideile noastre în limba maghiară, fie că le exprimăm în limba română. Regret, că nu posed bine limba română. totuși voi vorbi în ungurește cu aceiaș însuflețire și sinceritate, precum au vorbit antevorbitorii mei în românește. Antevorbitorii mei au fost atât de amabili să pomenească în toasturile lor pe membrii parlamentului. În numele colegilor deputați prezenți aci, exprim simțitele mele mulțumiri pentru onoarea ce ni s'a făcut, și declar, că atât eu, cât și colegii mei, cu bucurie în inimi am apărut aci, am ținut să participăm la această sărbătoare, fiindcă nutrim sentimente de iubire frățească și amiciție pentru eroul zilei de astăzi, pentru epis-

copul Goldiș, în onoarea căruia se dă această serbare. Și membrii parlamentului și cu dinșii întreaga societate ungară participă cu atât mai mare plăcere la această festivitate, cu cât vedem în alegerea episcopului Goldiș realizarea unei idei, care trebuie să ne umple cu toții de bucurie. Din istorie trebuie să învățăm, că națiunea maghiară numai de aceia a putut sărbători jubileul existenței ei milenare fiind-că n'a fost nici odată oprinatoarea concetățenilor de limbi străine; fiind-că n'a văzut în aceștia pe dușmanii ei, ci din potrivă i-a stimat și prețuit ca prieteni. Și dacă națiunea maghiară voiește să dănuiască mai departe, atunci și'n viitor nu trebuie să devie oprinatoarea concetățenilor de limbi străine. Națiunea maghiară împlinește o misiune istorică, fiind în mijlocul aspirațiilor de unificare — păzitorul și ocrotitorul suprem al dezvoltării popoarelor în acest loc al Europei. În împlinirea acestei misiuni, națiunea ungară are o aliată firească: rasa română. O privire în istorie sau pe harta Europei e suficientă ca să ajungem la convingere, că rasa română numai în înfrățirea cu maghiarii poate deveni fericită. Eram totdeauna cuprins de o profundă tristeță la orice simptom de neînțelegere. Cu episcopul Goldiș, a ajuns în dieceza Aradului un bărbat remarcabil, o pildă strălucită pentru faptul, că cineva poate fi bun român și totodată poate să fie și un cetățean devotat al patriei sale. Mă adresez acum cu rugarea la Prea Sfinția Sa, Episcopul Goldiș, ca și'n viitor să-și împlinească chemarea cu patriotismul care l'a caracterizat și până acum. Binecuvântarea lui Dumnezeu să-l călăuzească.

Impetic.
Dar totuși
impetic!

și'n opera ce o va avea de împlinit acum în cercul său mai mare de activitate.

Nu pot să doresc ceva mai bun Prea Sfinției Sale, decât să mai vadă aducând roade binecuvântate sămânța aruncată de Dânsul și să se poată împărtăși de ele.

Ridic păharul în sănătatea acelor cetățeni români, cari sunt cetățeni devotați ai patriei noastre. ~

Din discursul contelui Stefan Tisza, rostit la Oradea Mare, la 3 Martie 1910 cu prilejul constituirii partidului muncii.

Dar să rotim privirile peste toată țara, să cercetăm mai de aproape, și atunci vom vedea, că cei cari reprezintă tendințe contrare unității naționale a statului maghiar, devin tot mai cutezători, și ating succese tot mai mari, iar cei cari până acum au condus pe cetățenii de altă limbă în direcțiune vădit patriotică, devin tot mai timizi, descurajați, și desgutați se dau la o parte.

Domnilor! În privința aceasta națiunea maghiară se află în fața unor probleme foarte mari; și pe cât de mari sunt aceste probleme, pe atât de mare este și răspunderea, ce luăm asupra noastră, când ne punem întrebarea, cum să le resolvăm. Noi trebuie să ținem cu tărie și cu o severitate înexorabilă, nu numai la unitatea și integritatea, ci și la caracterul național al statului maghiar. Nu ne este permis să cedăm nici un capăt de ață, în ce privește unitatea politică a națiunii maghiare. Noi numai acelaia îi întindem prietenește mâna, — fie el de orice limbă, — care este și se simte membru al națiunii politice maghiare. Dar în acelaș timp trebuie să recunoaștem cu toată bunăvoință, că națiunea politică maghiară se com-

pune din concetătenii noștri, cari aparțin diferitelor rase și naționalități, și atunci de faptul acesta trebuie să ținem seamă fără de nici o rezervă. Trebuie să le recunoaștem dreptul de a-și păstra, cultiva și desvolta credința, limba și cultura. Nu trebuie să-i privim cu ochi rei, dacă ei țin la acest drept al lor. Nu trebuie să ne mirăm că Românul își zice și se simte Român, Slovaca — Slovac și Sârbul — Sârb. Din faptul că nu-și neagă naționalitatea, nu urmează că față de dâșii nu trebuie să stăm pe punctul de vedere al adevăratei îndreptățiri. Trebuie să sprijinim orice interes just, și să cultivăm sentimentul adevăratei înfrățiri pe terenul social, în viața publică și privată. Trebuie să deschidem un câmp liber de manifestare, ori și cărui cetățean, care e însuflețit de sentimente patriotice, căci nu e permis să lăsăm ca concetătenii noștri să se simțească în patria aceasta, dacă nu chiar prizoniți. În tot cazul însă străini, sau ceia ce e și mai rău, desconsiderați.

Maghiarii și Românii avizați la propriile lor puteri.

Onorată adunare! Pe toate terenurile, dar mai ales pe acel al politicei, — consider politica împunsăturilor cu acul, ca cea mai greșită. E aceasta o politică care pe noi nu ne poate întări, nici pe adversar nu-l poate slăbi. Din contra, deșteptându-i afecțiunile, îl face și mai îndârjit. Și mai ales pe tărâmul politicei de naționalitate, are acest adevăr o valoare deplină. Pentru că pe acest teren, eu consider numai pe agitatori antipatriotici,

ca adversari, cari prin o astfel de procedare nu numai că nu pot fi atrași cătră noi, dar nu pot fi nici izolați, de cătră marile masse ale cetățenilor nostri nemaghiari; din contra, se vor simți și aceștia jigniți în orgoliul lor național, și'n sentimentele lor de rasă, și aruncându-se în brațele agitatorilor, fac să se întărească tabăra contrară, pe care noi ar trebui tocmai s'o slăbim.

Datoria noastră, deci, Domnilor, este ca pe de o parte să izolăm elementele agitatorice, pe de alta să atragem spre noi pe cetățenii nemaghiari cu sentimente patriotice și numai după aceasta să înfrângem influența agitatorilor, cari urmăresc scopuri naționaliste separatiste, și cari după părerea mea sunt dușmani de moarte nu numai națiunii maghiare, ci chiar și rasei, naționalității lor proprii.

Adevărul acesta, Domnilor, se referă, fără deosebire, la toate naționalitățile din patria noastră. Pentru că ori și cine, care judecă drept, trebuie să înțeleagă și dela sine, că pentru libera dezvoltare a popoarelor mici, conlocuitoare, există numai o singură garanție: existența monarhiei austro-ungare ca mare putere, ocrotitoare binevoitoare a intereselor lor de cetățeni conștienți și credincioși. Iar aceasta numai așa va fi posibil, dacă națiunea maghiară se află în situație de a se afirma în plină măsură, în monarhie.

Și dacă adevărul acesta se referă la toate neamurile din această țară, cu atât mai mult se referă la Români. Să privim în jur. Oare ce vedem? Vedem, că atât Maghiarii, cât și Români n'au nici o înrudire cu neamurile din sud-estul Europei, vedem, că atât Ma-

ghiarii, cât și Români sunt avizați la propriile lor puteri de conservare națională; vedem, că și unii și alții trebuie să pună umăr la umăr pentru a rezista puiului neamurilor mult mai numeroase. Iar dacă Români de pe teritoriul Ungariei se numesc Români, și dacă inima lor palpită mai tare la gândul, că peste Carpați se află o Românie liberă -- eu înțeleg acest sentiment, dar și ei trebuie să se gândească la faptul, că au aici acea misiune, pe care o au nemții în Austria, ungurii în Slavonia. Ei nu fac nici un serviciu independenței române, când prin tendinți separatiste slăbesc pe aliatul lor firesc, ci numai atunci, când stabilesc aici astfel de relațiuni, din cari se înfiripează o alianță, produsă din logica lucrurilor, și menită să aducă un viitor mai bun.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Inlăturarea piedicilor în calea bunei înțelegeri.

Domnilor! Dacă voim să rezolvăm chestiunea naționalităților, trebuie să întărim puterea statului în contra acțiunii de subminare a agitatorilor. Dar tot odată trebuie să întindem o mână prietenească tuturor acestora, cari vor să trăiască cu noi într'o frățescă înțelegere. Trebuie să înlăturăm unele piedici ce se ivesc în cale spre o înțelegere reciprocă. Căci trebuie să recunoaștem, că atari piedici există și că întru câtva suntem și noi vinovați că există asemenea piedeci.

E foarte ciudat, că noi nu știm să apăsăm pe nimeni. Nu există o învinuire mai neîntemeiată, decât aceia, care ne prezintă pe

noi ca despotici. Noi nu suntem în stare să folosim forța brutală, nici acolo unde am fi îndreptățiți să o aplicăm; o singură vorbă măgulitoare e de ajuns, ca să ne dezarmeze.

Uneori luăm dispozițiuni, prin cari nu urmărim esența, ci păstrăm numai aparența, acestea ne măgulesc, ce-i drept, orgoliul, dar totodată otrăvesc sufletul masselor, pe cari le-am putea câștiga pentru statul maghiar.

Domnilor! Acum câți-va ani, ultimul guvern liberal a prezentat un proiect de lege cu privire la învățământul popular. Acest proiect însă nu a putut deveni lege, iar guvernul coaliționist l'a înlocuit cu un alt proiect de lege, întocmit în spirit și mai național, dar căruia i-a lipsit tocmai esența, căci dintr'însul au fost suprimate reforma școlilor normale și controlul statului. Și această lege se execută prin proceduri, cari în practică nu folosesc la nimic, iar prin faptul, că dau o aparență reușită, provoacă pretutindeni o adâncă amărăciune. Faptul acesta a culminat într'o ordinațiune ministerială, care n'a fost decât repararea unor ordinațiuni anterioare, ce a rămas numai pe hârtie — și care cerea, ca sub orice împrejurări cel puțin în parte, religiunea să se predea și să se învețe în limba maghiară în școlile de stat. Domnilor, eu nu mă sfiesc să declar, că consider de o gravă greșală o asemenea modificare a legii, precum și executarea ei prin astfel de șicane și chiar emiterea de astfel de ordinațiuni o consider ca o mare greșală. Țin să declar, că este necesar, ca greșelile de natura acestora să fie reparate. Socot necesar, ca atunci, când recunoaștem dreptul fiecărei naționalități de a învăța religia în

limba sa proprie, să recunoaştem acest drept și să-l acceptăm cu toată lealitatea și francheța, de oarece sunt convins, că atunci, când silim, ca religiunea să se învețe în parte în limba maghiară, nu aducem nici un folos prin aceasta cauzei naționale maghiare, din contra, împingem în tabăra contrară sute de mii de oameni pacinici, cari până acum s'au atașat nouă și chiar și azi ar dori să ne întindă o mână frățescă.

Dacă națiunea maghiară este dispusă să repare greșelile comise, în schimb ea trebuie să primească cuvenita contra valoare pentru aceasta reparație, care va trebui să găsească răsunet în inimele tuturor acelor, cari s'au simțit jigniți în sentimentul lor patriotic pe urma acestor greșeli, și cu toții vor trebui să-și dea concursul la afirmarea politicei naționale maghiare, pe terenul învățământului popular. Cu toții vor trebui să recunoască necesitatea suprimării agitațiunilor antipatriotice și trebuința învățării limbei maghiare, sprijinându-ne și'n ceia ce privește năzuințele noastre de a da o soluție definitivă chestiunii bisericesti greco-catolice și gr. orientale maghiare. Și'n fine cu toții vor trebui să simțească răspunderea, influența și puterea, de cari dispun și de cari trebuie să profite pentru a lua conducerea conaționaliilor lor din mâinele elementelor mai puțin proprii pentru conducere.

Nu-i nevoie de partid moderat.

Am înțeles și poate ați înțeles și Dv., că se urmărește înființarea unui partid moderat român. Consider această năzuință ca ne-

Iericită, ca o idee ce s'a născut moartă. Pentru că îndată ce un partid politic se constituie ca partid român, sârb ori slovac, cu'n cuvânt se constituie pe baze naționale, acel partid nu mai este pentru mine partid moderat. Unui astfel de partid eu nu-i sunt prieten, nici aliat, pentru că atacă caracterul național al statului și al vieții publice maghiare. Pentru noi nu poate fi important că se înființează un alt partid național, sub motivul că vine cu pretențiuni mai puține decât cel existent, pentru noi este de importanță ca să facem să înceteze peste tot partidele naționaliste. Acei, cari în urma poziției lor cu răspundere deplină sunt conducătorii chemați ai poporului român, aceia să înceapă tratative cu conducătorii vieții publice maghiare, să risipească cu toată încrederea eventualele divergențe de idei și să adopte punctul de vedere că aici nu există doleanțe, și că vederi politice naționaliste n'au nici o îndreptățire, ci cu toții, maghiari, români, sau slovaci, fără deosebire de limbă și religie, contopindu-se într'un singur partid să ia parte activă la viața politică a statului.

Așa înțeleg eu, Domnilor, rezolvarea acestei chestiuni. Ori-ce altă încercare, începută cu mai multă ori mai puțină bunăvoință, dă numai prilej la neînțelegeri, și rămâne zadarnică. Câtă vreme, în numele Românilor, ni se adresează bărbați, cari vorbesc despre o atitudine politică deosebită a naționalităților, nimene să nu aștepte din partea națiunii maghiare altă atitudine, decât aceia, reclamată de interesele vitale ale maghiarismului.

Concetățenii noștri nemaghiari, să vină

și să ne întindă prietenește mâna, cu sinceritate, fără gânduri ascunse, fără nici o rezervă, și sunt convins, că atunci și din națiunea maghiară va izbucni cu putere elementară sentimentul frăției, duhul liberalismului, și dragostea de libertate, cari au caracterizat în totdeauna națiunea maghiară.

Repet, așa dar, Domnilor, să pornim pe calea, care duce la o soluțiune pacinică, să facem primul pas! Dar să fiu bine înțeles: al doilea pas numai atunci va duce la rezultat, dacă bunele noastre intențiuni vor găsi răsunetul dorit și'n inimile concetățenilor nostri nemaghiari.

Pentru că ori cine e pe deplin convins că în starea de acum a țării, certele și frecările dintre naționalități sunt o nenorocire pentru noi, pentru concetățenii de altă limbă, pentru dinastia, pentru poziția de mare putere a monarhiei. Certele și neînțelegerile acestea nu vor putea înceta, chestiunea de naționalitate nu va putea dispărea dela ordinea zilei, decât numai în cazul dacă fiecare își subordonează interesele particulare celor ale statului, ideii mari a unității naționale.

Căci marea problemă în fața căreia ne aflăm, ne impune tuturor datoria, să evităm ceia ce ne desbină, și să căutăm ceia ce ne unește!

Din discursul rostit de cont. Stef. Tisza,

la 13 Martie 1910, cu prilejul organizării partidului național al muncii în Arad.

Toată atențiunea trebuie să ni-o îndreptăm asupra chestiunilor vieții practice, asupra intereselor naționale, cari trebuiesc ocrotite cu îngrijire, și asupra pericolelor amenințătoare, cari trebuiesc înlăturate cu precauțiune și prevedere.

Dați-mi voie ca în legătură cu aceste chestiuni, să revin înainte de toate asupra chestiunii de naționalitate, de care m'am ocupat cu alt prilej. O fac aceasta, pe de o parte, pentru că consider chestiunea aceasta ca cea mai importantă din punctul de vedere al dezvoltării națiunii maghiare în viitor; pe de altă parte, pentru că o consider ca cea mai dificilă și complicată chestiune, care pune la grea încercare înțelepciunea politică, puterea, tăria și temperamentul politic al națiunii maghiare; în fine o fac, pentru că, referitor la această chestiune nu de mult s'au făcut unele dec'arațiuni, asupra cărora, aflu necesar să mă ocup pe scurt, din punctul de vedere al interesului politic.

Rolul regelui în chestiunea naționalităților.

Mărturisesc, că foarte puțin am de adăugat la cele spuse în chestiunea aceasta de

contele Albert Apponyi, la întrunirea din Czegléd. A fost un joc al hazardului, că cele spuse de mine în aceiaș oră la Seghedin, să constituie în multe privințe răspunsul la afirmările lui Apponyi la Czegléd. La cele spuse de mine în Seghedin, mai fac, înainte de toate, o observație: complicarea netăgăduită a chestiei de naționalitate, nu se datorește greșelilor comise de coaliție pe terenul politicii de naționalitate, ci este a se atribui împrejurării, că coaliția a turburat armonia dintre națiunea maghiară și regele ei. Acela, care cunoaște desvoltarea chestiei de naționalitate în Ungaria, știe că acțiunea agitatorilor naționaliști a rămas fără rezultat, ori decâte ori națiunea maghiară și regele au luptat umăr la umăr, în deplină armonie. Acțiunea agitatorilor însă, începe să dea roade, când între rege și națiune se produc divergențe: folosindu-se de asemenea ocaziuni, ei caută prin declarațiuni hiperbolice, să-și asigure favoarea dinastiei, fiind convinși, că izbutind să înstrăineze dinastia de națiunea maghiară, care este razămul ei cel mai puternic, — își vor putea realiza mai lesne aspirațiile lor politice, cari aspirații stau în contradicere atât cu poziția de mare putere a monarhiei, cât și cu interesele vitale ale națiunii maghiare.

Vina tuturor partidelor.

De aceia, Dilor, afiu de trebuință, să repet, ceia ce am spus la Seghedin, — și trebuie să repet, ca să arăt greșelile din trecut, spre a trage cuvenitele învățăminte din aceste greșeli pentru viitor, — zic trebuie să repet, că din partea coaliției s'au săvârșit gre-

șeli, dar totodată țin să adaug, că aceste greșeli n'au fost săvârșite numai din partea ei. Cu toții am fost vinovați, fără deosebire de culoare politică — și acum ar trebui ca cu toții iarăși fără deosebire de colorit politic, — să ne străduim ca să eliminăm din viața publică consecințele dezastruoase ale propriilor noastre greșeli.

Ar fi vremea, ca aceste greșeli să nu le mai repetăm în viitor.

Cred, că nu este nevoie să mă apăr contra învinuirii, că eu de aceia răscolesc aceste chestiuni, ca să făuresc acuzări contra coaliției. Căci după atitudinea ce-am avut-o în anii din urmă, și chiar în săptămânile din urmă, cu privire la aceste chestiuni, cu conștiința curată, pot spune, că nimic nu stă mai departe de mine, decât răscolirea patimilor de partid și micșorarea sau detestarea adversarilor mei politici.

Dar, repet, aceste greșeli trebuiesc mărturisite sincer, trebuiesc îndreptate cu bunăvoință și liber de orice sentiment fals, de vanitate sau preocupare, dacă voim să conducem națiunea spre un viitor mai bun, din punctul de vedere al politicei de naționalitate. Și aceasta trebuie să o facem cu atât mai mult, cu cât greșelile acestea slăbesc întreaga organizație socială și produc nemulțumiri și sentimente ostile și în sufletul celor, cari numai puțin înainte erau dispuși pentru o pace, armonie și înțelegere frățască cu națiunea maghiară. Aceste greșeli mici sau mari au desgustat și pe aceia din conducătorii concetățenilor nostri nemaghiari, cari și-au dat silința să conducă pe conaționalii lor, pe calea unei perfecte soli-

darități politice cu națiunea maghiară. Acestor greșeli putem mulțumi, că agitatorii ultraiști au azi o influență mai mare pe terenul politicei de naționalitate și asupra conaționalilor lor.

Dacă voim să reparăm aceste neajunsuri, atunci trebuie să mărturisim pe față greșelile comise, și să le îndreptăm. Recunoașterea și îndreptarea acestor greșeli nu va însemna, că noi batem în retragere. Pentru că eu accentuez în toate ocaziunile, ceia ce am spus și adineaori, că ceia ce este necesar din punctul de vedere al caracterului național al statului unitar maghiar, trebuie să pretindem cu tărie și fără nici o rezervă. Iară și iară țin să accentuez, că'n această țară numai atunci va fi pace, când înțelegerea reciprocă va fi deplină, dacă tonul prietenesc ce-l folosim față de concetățenii nemaghiari, va afla la ei răsunetul adevărat, sincer și frățesc, dacă concetățenii nemaghiari nu râvnesc să aibă un rol aparte în viața publică, ci vor să ia parte activă la viața politică a statului național maghiar, alături de noi, și dacă în sfârșit încetează veleitățile și partidele naționaliste cu organizațiuni separatiste,

Punctul de vedere al naționaliștilor români.

La acest loc trebuie să mă ocup și de acele declarații pornite din cercuri naționaliste, cari cu toate că au apreciat puțin și modesta mea părere referitoare la această chestiune, totuși s'au pronunțat pentru menținerea punctului de vedere naționalist. O ast-

fel de declarație s'a făcut în comitatul Arad, mi-se pare în adunarea comitatului Arad. (Voci: De către Goldiș!)

Dați-mi voie să mă ocup și cu aceasta, în câteva cuvinte. Respectivul domn deputat a spus, că «câtă vreme în țara aceasta vor fi naționalități, va exista și partidul naționalist. Partidul naționalist a acceptat unitatea politică a națiunii maghiare, programul partidului însă, pe lângă interesele strict naționaliste, conține și puncte, cari se refer și la alte chestiuni, ca de pildă la chestia votului universal, la chestiuni economice, etc.»

Să mi-se ierte, dar în declarația aceasta e o confuzie, cu sau fără intențiune. Pentru că va concede ori și cine, că partidul naționalist a fost înființat cu scopul de a pretinde pe seama naționalităților drepturi speciale, prin cari concetățenii noștri nemaghiari se separă politicește de rasa maghiară. Din punctul de vedere al dreptului electoral și al intereselor economice însă nu are absolut nici un rost un partid naționalist cu tendințe separatiste. Dacă pe acest teren, concetățenii noștri nemaghiari au vre-o dorință, ei o pot realiza și în cadrele partidelor maghiare, cari au aceleași veleități în programul lor. Și dacă se întreabă de ce luăm în nume de rău naționalităților, dacă își reprezintă interesele pe față, și dacă caută o modalitate, ca să poată trăi în armonie cu celelalte popoare ale țării, atunci îi întreb: oare această armonie nu o vor putea afla, când nu ar înființa partid naționalist deosebit, ci s'ar uni pur și simplu, fără deosebire de naționalitate, cu toți aceia, cari pe terenul politicei economice și a legii elec-

torale reprezintă aceleași vederi? Și dacă în adevăr chestia stă așa, că aici există partide naționaliste, cari, după propria lor mărturisire, recunosc și acceptă fără nici o rezervă unitatea statului național maghiar, unitatea politică a statului național maghiar și nu au nici un alt postulat național, și totuși țin cu îndărătnicie la existența partidului naționalist, atunci să mi se ierte, este întemeiată presupunerea, că domnii aceștia, în afară de scopurile mărturisite au și alte scopuri ascunse. În chipul acesta este motivată neîncrederea ce le arătăm.

O modalitate pentru pace între naționalități.

Da, să ne înțelegem reciproc, să restabilim pe terenul politicii de naționalitate, deplina armonie, de sentimente între cetățenii maghiari și între cetățenii nemaghiari, și să facem să înceteze odată pentru totdeauna orice grupare naționalistă.

Aceasta este unica modalitate a stabilirii bunei înțelegeri, a concordiei și a păcii, și dacă concetățenii noștri nemaghiari sunt gata să urmeze calea aceasta, ei vor putea să se afirme liber pe orice teren, și vor putea găsi un cald și binevoitor sprijin al intereselor lor din partea noastră. Și dacă în forma asta am putea ajunge la o desăvârșită înțelegere, dacă membrii partidului naționalist de asemenea ar adopta acest punct de vedere, nimica nu ne ar împiedeca de a ajunge la o perfectă înțelegere și cu dânsii. Dacă însă ei nu vor să apuce pe această cale, a înțelegerii reciproce, fără nici

o rezervă, atunci va trebui să conceedă ori și cine, că e o mare amăgire a crede, că dâșii sunt cei mai chemați și cei mai cu autoritate conducători și reprezentanți ai poporului român. Nu vreau să micșorez persoana acestor domni în nici o privință, pentru cari am tot respectul. Să nu fie însă cu supărare, când spun, că ar fi o ofensă pentru clasa intelectualilor români, dacă cineva ar socoti pe cei 10—12 oameni, cari fac politică zeloasă și produc atâta zarvă, — drept conducători și reprezentanți adevărați și chemați ai acestei clase.

Iată aci de pildă, înaltul cler român. E natural, ca acesta să se rețină de a păși pe arena luptelor politice. Înalta lui poziție bisericească, îi impune oarecari rezerve în privința aceasta. Cu toate astea, ori cine, care se ocupă de chestiunea naționalităților, știe, că puterea supremă a conducerii Românilor se află depusă în mâinile arhierilor români.

Știe ori și cine, că ei pot, dacă vor să dea o îndrumare corectă și firească pornirilor sufletești și aspirațiunilor politice ale poporului român. Știe ori și cine, că e de ajuns, fie chiar și o atitudine nepăsătoare a prelaților români, fără să mai fie nevoie de conlucrarea lor, pentruca agitatorii naționaliști să prindă curaj și să iese pe primul plan în viața publică românească. Și chiar pentru acest motiv, prelații români au datoria și marea răspundere, de a conduce poporul român pe calea moderațiunii și a înțelegerii frățești cu națiunea maghiară. Înțeleg să fie impasibili, în cazul când ei cred că au doleanțe juste. Dar de îndată ce aceste doleanțe sunt reme-

diate, încetează ori-ce îndreptățire morală a atitudinii lor impasibile, și atunci cu tot dreptul putem să apelăm la patriotismul și iubirea lor de neam, ca să părăsească această atitudine, și să nu tolereze, ca profeți mincinoși să conducă neamul românesc pe cărări greșite și primejdioase.

Acest apel al meu se referă și la acci numeroși bărbați distinși români, cu mari merite și înaltă greutate politică, cari și până acum au luat parte la viața publică ungară, ca membrii ai unuia sau altuia din partidele politice maghiare; ei de asemenea vor avea răspunderea pentru toate năpăstuirile ce vor da peste naționalitatea din care fac parte și peste patria, ai cărei fii sunt.

Aceștia de asemenea au datoria să se atașeze la noi, sprijinind bunele noastre intențiuni, fără să țină socoteală, că prin politica lor ușor își pot atrage odiul multor șoviniști. Să părăsească rolul de spectatori pasivi, să intre în acțiune și dânsii, fără teamă că mulți conaționali de ai lor le vor reproșa că sunt români răi și trădători ai cauzei române. Astfel prin muncă sinceră și onestă, și în plină armonie cu noi să-și facă datoria de buni români și buni patrioți.

Situația e extraordinar de serioasă. Sunt convins că ne aflăm la răscruce, de unde trebuie să apucăm sau în dreapta sau în stânga, pentru a decide soarta țării fie în spre bine, fie în spre rău.

In acest moment solemn, mă adresez din nou către cetățenii nemaghiari. Astăzi, tot maghiarul cu puține excepții, preferă să dea piept cu curentele naționaliste și cu repre-

zentanții lor, dar totodată sunt dispuși și pentru o înțelegere frățească și o pace durabilă cu neamurile nemaghiare.

Să nu scape deci prilejul, căci cine știe, dacă acesta nu e ultimul ce li-se îmbie.

Discursul contelui Stefan Tisza

în chestia naționalităților rostit în ședința dela 11 Iulie 1910, a Camerei ungare, la desbaterea în jurul Mesagiului Tronului.

Onorată Cameră! Rog pe toți d-nii deputați, cari au luat până acum parte la desbaterea aceasta, să nu ia în nume de rău, că nu mă voi ocupa în vorbirea mea cu expunerile lor; să nu considere aceasta ca o jignire aduse demnității parlamentare și stimei ce o datoresc colegilor mei, și nici să nu creadă că a amuțit în mine dorul unei polemici, dacă ea ar fi necesară interesului public. O fac aceasta numai din motivul că voi să dedic întreaga mea vorbire unei teme, care după modesta mea părere trece peste credințele fiecărui partid și peste marginile tuturor partidelor. O temă, asupra căreia nu poate exista deosebire de vedere între maghiar și maghiar și e de un interes național important: ca în această chestiune caracterul unitar al opiniei publice maghiare să se manifeste cât mai neturburat.

Alegerile și politica naționalităților.

Onorată Cameră! Voiu să relev un fapt din alegerile trecute, despre care nu s'a pomenit în desbaterile actuale, anume rezultatul alegerilor din punctul de vedere al politicei

naționalităților. Știm cu toții că partidele naționalităților prin intensitatea acțiunii lor și prin numărul membrilor lor trimiși în Cameră, au apărut mai cutezătoare pe planul întii, decât a fost cazul acum câteva decenii. Și noi știm că partidele naționalităților s'au avântat în campania electorală cu vehemența cea mai aprigă, cu agitația cea mai neînfrănată, și terorismul fără limită. Și când după toate acestea, putem constata cu bucurie patriotică — sper că fără deosebire de partid, — că alegerile parlamentare au măturat, ca să zic așa, din viața publică, elementele agitatorice naționaliste, — cred că față de această întâmplare nu trebuie să ne oprim cu un zimbet steril, ci trebuie să tragem consecințele în direcția, că în ce privește rezolvarea chestiunii de naționalități am făcut un pas însemnat înainte.

Armonie și cu națiunile mici învecinate.

Socot că națiunea maghiară n'are de împlinit o problemă mai grea și mai importantă, ca aceea de a stabili acea legătură și unitate a simțământului și judecății între fiecare cetățean al patriei, fără de care nu s'ar putea concepe soluțiunea chestiunii de naționalități. Eu merg mai departe. Trebuie, ca nu numai în interiorul patriei noastre, ci dacă națiunea maghiară voiește să corespundă menirii sale istorice și dacă voiește să-și așeze propria ei existență națională pe temelie sigură, — să căutăm atunci să făurim legăturile de sentimente și de spirit, să făurim armonia și cu națiunile mici aflătoare dincolo de granițele țării noastre.

Dacă cercetăm condițiunile reale pentru rezolvarea chestiunii de naționalitate, vedem că ele există în mare măsură. Se află oare în lumea întreagă un asemenea stat care asigură atâtea drepturi cetățenilor de altă limbă cum e statul ungar? Unde cetățenii aceștia se bucură de o libertate atât de mare ca aici? Domnii cari nu sunt mulțumiți de această situație, n'au decât să observe starea cetățenilor de origină străină, din celalte țări, aceea a polonilor din Germania, a maghiarilor din România. Să cumpănească apoi dacă există numai un punct pe suprafața globului terestru, în care li se asigură un cerc atât de mare de libertăți și drepturi cum e cazul aici, sub scutul statului ungar.

Dar condițiunile acestea pentru o justă tratare a chestiunii nu sânt date numai pe terenul politicei ci le aflăm și pe planul politicei internaționale. Națiunea maghiară a înțeles doar chemarea ei, și 'n politica internațională, când a declarat că 'n primul rând va asigura dezvoltarea liberă, nevătămată, independentă a popoarelor din Balcani. E o viață de om de când națiunea maghiară a încetățenit acest gând în politica internațională europeană, în conștiința publică europeană.

Și iată nu-i o întâmplare, ci consecința logică a naturei lucrurilor, ca ideia aceasta, directiva aceasta politică s'a ivit și a pătruns în politica europeană în momentul când națiunea maghiară s'a împăcat cu regele ei, când națiunea maghiară și dinastia, mână în mână, ca factori competenți, — apar ca îndrumători pe tărâmul politicei europene.

Ungaria și problema orientală.

Dacă urmărim cu atențiune dezvoltarea chestiunii orientale în istoria diplomației europene, vom constata, că până ce națiunea maghiară nu s'a afirmat în politica externă, au stat față în față numai două directive în problema orientală: pe de o parte directiva expansivă, cuceritoare a marilor puteri, pe de altă parte politica externă conservatoare, care avea de scop menținerea rigidă a statului quo, precum și menținerea neștirbită a dominațiunii otomane. După războiul de apărare contra turcilor, și după eliberarea de sub jugul turcesc, politica de mare putere, expansivă, cuceritoare, reprezenta și în afară politica casei habsburgice. Știm că Carol III, a dus războaiele de cucerire în Balcani, și chiar dacă Maria Terezia a fost împedicată de marile primejdii ce dădeau năvală din apus, să urmeze această tradiție, împăratul Iosif tot a mai făcut o încercare nenorocită să îmbrățișeze această politică. Că aceasta nu s'a mai întâmplat mai târziu, asta e datorită numai împrejurării, că pericolele venite din apus, cari amenințau să zdruncine din temelie poziția puternică a dinastiei habsburgice în Germania și Italia, — făceau cu neputință ca dinastia să fructifice mai departe ideile politice sale de expansiune în Orient.

Pe la jumătatea secolului al XIX, aspirațiunile din apus erau precumpănitoare și în consecință politica externă a monarhiei austriace s'a afiliat politiceii care urmărea menținerea statului quo în chestia orientală.

Când monarhia noastră în interesul apărării înaltei sale chemări și a intereselor ei

de existență și-a desfășurat activitatea spre răsărit, Bismarck a pledat de repetate ori pentru împărțirea hegemoniei și probabil că n'a acceptat până la sfârșitul vieții sale ideile cari corespund intereselor noastre bine chibzuite. Noi nu voim să exercităm hegemonia în peninsula balcanică și nici nu voim să acceptăm împărțirea acestei hegemonii, fiindcă voim să facem să prevaleze interesele noastre de viață în întreaga peninsulă balcanică. Popoarele cari viețuiesc acolo să nu fie împiedecate în dezvoltarea lor liberă, neatârnată, de tendința spre hegemonia a unei mari puteri. Vecinii noștri din răsărit să nu uite că nouă trebuie să ne mulțumească că i-am introdus în politica europeană și pentru menținerea și prevalarea acestei direcțiuni există numai atunci garanții, când aici în valea Dunărei, dăinuiește o mare putere europeană care dispune de putere ca să-și apere interesele ei de existență, față de toți dușmanii și a cărei interese o caută și o află în independența Balcanului. (Mare sgomot.)

Deputatul G. Polónyi (întrerupând): Ce noroc ar fi dacă am aparține și astăzi de Balcani. (Mare sgomot la dreapta.)

Contele Tisza: Cedez cu plăcere d-lui deputat Polonyi întreg Balcanul. (Ilaritate.)

N. Pozsgay: D-ta poți ceda cel mult mandatul din Ugra. (Sgomot.)

Contele Tisza: Interesul micilor popoare reclamă ca 'n această monarhie să dăinuiească și în viitor actuala organizațiune, care pe baza dualismului permite națiunii maghiare să aibă o influență conducătoare asupra politicii externe a monarhiei. Ca monar-

hia să urmeze și mai departe această direc-
tivă, există numai o singură condițiune, anu-
me ca să se asigure națiunii maghiare în-
fluența politică. Căci dacă s'ar întâmpla ne-
norocirea, ca monarhia să ajungă în ghiarele
tendințelor federaliste, atunci federalismul în-
temeiat pe slavism va aduce cu sine și ger-
menele aspirațiunilor de expansiune, săpând
mormântul acestei monarhii.

Precum am arătat mai sus, sânt date toate
condițiunile, ca să ne înțelegem odată pe de-
plin, și 'n comun acord și deplină armonie
să luptăm umăr la umăr pentru țelurile co-
mune.

Gabriel Ugron: Dacă ei n'ar fi in-
stigați din Viena! (Sgomot.)

Contele Tisza: De aceste țeluri sântem
încă foarte departe. Trebuie să constatăm
cu regret, că grație liberalismului nostru prea
larg s'a urmat nepedepsit cu calomniarea cea
mai cutezătoare contra poziției politice a na-
țiunii maghiare.

Gabriel Ugron: Prin Viena!

Contele Tisza (continuînd): Și acea-
stă campanie de calomniare își arată roadele
sale și dincolo de graniță, la vecinii noștri,
al căror sprijin cel mai puternic, la drept
vorbind, sântem noi, și am trebui să fim —
vecini, cari iarăși trebuie să vadă în noi spri-
jinul cel mai puternic al lor. La vecinii noștri
sântem zugrăviți ca tirani și oprimatori, chiar
din acele state învecinate al căror aparat ofi-
cial are atitudinea cea mai corectă și mai
amicală, și chiar la aceste state învecinate,
cari deși pe terenul politice externe se aso-
ciază cu noi, pe terenul social și pe terenul

sentimentelor nutresc ura cea mai aprinsă contra ungarilor. Cauza acestui lucru e de căutat în împrejurarea, că comunitatea de interese, relevată de mine, n'a ajuns încă a fi recunoscută de conștiința publică obștească. Concetățenii noștri nemaghiari trebuie în primul rând să țină seamă de faptul, că ei aparțin unui stat național, unui stat, care nu-i un conglomerat de popoare de diferite rase, ci un stat dobândit și făurit de o singură națiune, și care i-a întipărit pecetea neștearsă a individualității sale. Eram totdeauna partizan al bunei înțelegeri, al păcii și al stabilirii unor relații frățești cu naționalitățile, și voi rămânea așa. Le dau cu cea mai mare bucurie totul ce se poate împăca cu caracterul național și unitatea națională a statului maghiar. Dar peste această graniță nu trec cu o literă. Aceasta e stânca de care își vor sparge capul fiecare, care va încerca s'o sfarme. De acest fapt trebuie să țină cont concetățenii noștri de altă limbă. Ei trebuie să-și afle echilibrul lor sufletec, făcând un serviciu real propriei lor dezvoltări naționale, precum și dezvoltării naționale a fraților lor independenți dincolo de granițele țării, numai acomodându-se întru totul acestei situațiuni, voind să fie cetățeni credincioși ai statului național maghiar. Ca naționalitățile să se pătrundă de acest adevăr, e nevoie de maturitate politică, pricepere și disciplină, și de aceea e de neapărată lipsă ca elita concetățenilor noștri nemaghiari să apuce cu mii de mâni conducerea, să nu se dea înapoi, să nu stea la o parte, și să tolereze ca conducerea fraților lor de acelaș sânge să fie lăsată în mâinile elementelor agitatorice. Pe de altă par-

te e de datoria noastră să-i ușurăm după putință această misiune și răspundere.

Problema statului maghiar și a națiunei maghiare e îndoită: de o parte trebuie să se opună cu o severitate necruțătoare agitatorilor și agitațiilor, de altă parte trebuie să aprecieze cu simțământul dreptății și a echității frățești fiecare aspirație îndreptățită și interesele justificate ale concetățenilor noștri de altă limbă și să le acorde sprijinul cuvenit.

Abstracțiune făcând de considerații de partid, trebuie să recunoaștem că nici noi n'am stat la înălțimea chemării noastre, că ne-am făcut vinovați de întâzieri numeroase, în ce privește rezolvarea acestor probleme. N'am creat nici mijloacele necesare pentru a opune rezistență agitatorilor. E rușinos să nu existe în țara noastră nici măcar rudimentele unei organizațiuni polițienești, necesară pentru a observa, urmări și cerceta toate instigațiile. O asemenea organizație nu există tocmai într'un stat ca al nostru, unde avem de combătut atâția dușmani interni. Se vorbește atât de des de modificarea diferitelor articole din codul nostru penal. E însă surprinzător, că nu se suflă nici un cuvânt despre modificările dispozițiilor penale într'un senz mai aspru pentru pedepsirea agitațiilor și agitatorilor.

Dr. St. C Pop: Totdeauna au fost și sunt mulți în temniță.

Contele Tisza: Ceia ce am întârziat să facem trebuie s'o facem acum. Nu-mi pot închipui în Ungaria o politică justă de naționalități, decât întărind puterea statului maghiar, contra agitatorilor, atât pe terenul polițienesc, cât și pe terenul dreptului penal. Din nenorocire voim să acoperim cu aparența tot

ce am întârziat să facem. Luăm dispoziții izolate, cari au aparența caracterului național, facem declarații, cari au un caracter humoristic, cari jignesc numai susceptibilitatea națională la concetățenilor noștri nemaghiari, fără însă să servească cauzei națiunii noastre.

In politică o acțiune poate avea numai un îndoit scop: sau întărește puterea din propria tabără, sau slăbește puterea dușmanului. Din punct de vedere politic ambele metode pot fi bune. Bun e totul ce contribuie la ridicarea puterii mele, fie prin înmulțirea armelor mele, fie prin creșterea forței mele atractive. Căci în tratarea chestiunii naționalităților e de o importanță primordială, să atrag în lagărul meu pe acei, cari până acum nu aparțineau acestei tabere de luptă. Dar în politică e logic și atunci când adversarul e biruit, înfrânt sau distrus. Numai o politică e greșită, care nici nu mă întărește, iar pe adversar nu-l slăbește, ci numai îl proyoacă, îi atâță patimile și prin aceasta îi întărește energia de rezistență. Cu deosebire în tratarea chestiunii naționalităților, această politică poate avea urmări fatale. Căci ea nu numai că îmbogățește energiile, cari servesc unor scopuri contrare statului național maghiar, ci poate asocia la această politică și pături largi de cetățeni pacinici, prin acțiunea agitatorilor, pentru a provoca o atmosferă nefavorabilă nouă. Apoi declarațiile din partea naționalităților, pasivitatea desăvârșită a elementelor mai pacinice ale naționalităților, tăcerea, cu cari urmăresc ele întreaga luptă, toate acestea au turburat și otrăvit atmosfera. Și toți acei, cari ne ocupăm de această chestiune, am observat

cu îngrijorare, în preajma alegerilor trecute, cum agitatorii naționaliști câștigă teren.

Gabriel Ugron: Grație sprijinului lui Lueger!

Pactul cu naționalitățile

Contele Tisza: În astfel de împrejurări, s'a ivit în ultimul moment înainte de izbucnirea luptei, chestiunea pactului. Părea, că ar fi posibil un pact cu naționalitățile. Din partea mea, n'am dorit niciodată un asemenea pact cu naționalitățile. Eu totdeauna am împărtășit punctul de vedere, că oricând stau gata cu brațele deschise să închei un pact cu concetățenii mei nemaghiari; cu partidele naționalităților însă nu voi încheia niciodată compromisuri.

Pactul n'a reușit. Lupta a izbucnit și onorabilii d-ni naționaliști n'au stat mult la gânduri în ce privește alegerea mijloacelor de luptă.

Dr. Ștefan C. Popp: Ori poate Dv. ați fost mai scrupuloși în alegerea mijloacelor?

Contele Tisza: Dacă față de dv., cari ați făcut uz de toate mijloacele de fanatizare, de terorism și instigații confesionale, — noi am fi foști scrupuloși în alegerea armelor, atunci am fi foști niște papă lapte și nu ne-am fi făcut datoria față de patrie. Acum lupta s'a isprăvit cu înfrângerea completă a partidului naționalităților, și acum a sosit momentul, când putem să ne ocupăm iarăși cu soluțiunea acestei chestiuni, probabil cu perspectivă de succes, 2

Când după biruința noastră, suntem atât de prevenitori, făcând concesii, — nu poate nimenea spune, că o facem aceasta din forță majoră, și pentru motivul că avem trebuință de sprijinul lor. Toate concesionile și toată prevenirea ce o manifestă astăzi statul maghiar, națiunea maghiară, au valoarea morală, că ele sunt considerate ca un dar spontan al învingătorului, care vede în agitarii — dușmani, fiindcă de fapt sunt dușmanii statului maghiar, dar și dușmanii propriei lor rase, fiindcă voiesc să puie în primejdie statul maghiar.

Cum am zis: statul maghiar e dușmanul acestor elemente, dar un adevărat amic al populației românești din țară.

Mă îndrept în primul rând către conducătorii naturali ai societății românești cu rugămintea ca și ei să se folosească de momentul acesta istoric, în primul rând către conducătorii Românilor, fiindcă dintre diferitele popoare, cari viețuiesc în țară noastră, în pieptul concetățenilor mei români, pulsează cel mai puternic simțământ național și conștiința națională, zic cel mai puternic, fiindcă de fapt găsesc la dânsii mai în belșug puterea materială, spirituală și morală, cel mai puternic, fiindcă nemijlocit la granițele țării noastre se ridică regatul mândru al României independente, într'o strălucire nebănuită, moment, care alimentează cu tărie însuflețirea națională și conștiința națională. Pe de altă parte, pe concetățenii mei români îi leagă de unguri, comunitatea de interese, despre care am pomenit mai sus. În întreaga Europa există numai două popoare, cari nu se înrudesesc cu nimeni, cari

n'au sprijin de nicăieri și cari n'au decât propriile lor puteri pentru apărarea existenței lor. Aceștia sunt Ungurii și Românii. Așa dar prin natura lucrurilor am fi chemați să ne completăm unul pe altul. să menținem independența noastră și să ne susținem reciproc în realizarea problemelor noastre naționale.

Dr. T. Mihali: Asta nu-i lucru nou. Și noi o știm. (Sgomot. Să auzim! Să auzim!)

Contele Tisza: Domnul deputat întreabă dacă asta-i lucru nou?

Dr. T. Mihali: Am zis, că asta nu-i o noutate, o știm și noi.

Contele Tisza: Stimate d-le coleg, nu există nimic mai frumos decât ca un bărbat să stabilească deplina armonie între ideile sale și acțiunile sale. Fie, că stimații mei domni colegi să și tindă la îndeplinirea acestei armonii lăuntrice a sufletelor.

Dr. Șt. C. Popp: Intre stăpân și slugă niciodată nu se poate ajunge la înțelegere.

România și Românii din Ungaria

Contele Tisza: România independentă se bucură de simpatiile tuturor acelor factori ai națiunii maghiari, cari cugetă serios. Națiunea maghiară a documentat aceste simpatii în mai multe rânduri în trecut și negreșit le va dovedi și în viitor, căci socotește, că este în interesul său ca între Carpați și Marea-Neagră să trăiască, și să se desvoalte, să înflorească și să se întărească cât de mult o națiune independentă și străină de marea de slavi. Națiunea maghiară are

toată simpatia pentru România. Și și-a putut păstra încă această simpatie deși cu toată corectitatea României oficiale și chiar contra aceleia, prietenii noștri de aici, concetățenii noștri, cari sunt ocrotiți de națiunea maghiară, au izbutit să asmuțe împotriva noastră prin cele mai mârșave calomnii opinia publică românească. Au reușit ca în România și astăzi ațîțarea urei împotriva maghiarilor să poată fi o armă cu efect în luptele politice. Astăzi este așa; dar starea aceasta de lucruri nu poate să mai dureze mult. Și în România, acei cari înțeleg bine interesele țării românești, vor trebui să se ridice împotriva acestui curent. Și aceia vor trebui să caute, ca între Românii din Ungaria și între România, comunitatea de cugetări să nu o formeze elementele agitatorice, ci să se afle bărbați serioși, cari să informeze corect opinia publică. De altă parte, marea înrăurire morală, pe care opinia publică din România poate să o exerciteze asupra vederilor și asupra sentimentelor Românilor locuitori între hotarele acestei țări, să nu stea la dispoziția elementelor agitatorice, după cum, vai, a stat până acum, ci să se valideze în direcție corectă, patriotică. Căci adevărata și deplina amicitie, întemeiată nu numai pe armonia în cugete, ci și pe armonia în sentimente, nu va fi cu putință până când această transformare și această bună îndreptare a opiniei publice românești nu se va putea constata. (Aprobări la guvernamentali).

Domnilor, eu înțeleg foarte bine, că cetățenii de limbă română, ai acestei țări privesc cu mândrie și cu o însuflețită bucurie desvoltarea României independente. Eu în-

teleg, că dânsii își văd idealul național în România independentă. Dar îi rog să-și dea seamă, că interesele acestei României numai atunci le vor putea servi mai cu efect, dacă aici în țară vor fi cetățeni credincioși și vrednici de încredere, aliați fideli și tovarăși de muncă ai națiunii maghiare, (dacă vor întări poziția națiunii maghiare, care va interveni totdeauna cu toată greutatea sa pentru independența României; și aceasta chiar în interesul său propriu, ceia ce face mai mult, decât toate simpatiile teoretice, ~

N'avem nevoie de renegați

Nu aceia sunt buni Români, și nu aceia servesc interesele bine pricepute ale națiunii române, și nu aceia lucrează cu adevărat la întărirea și ridicarea României, cari urmăresc tendinți centrifugale și propagă împerecheri, uri și dușmănie, și iarăși nu acei, cari își dau silința să se prezinte ca supuși cu deosebire devotați Casei domnitoare, voind să dovedească această loialitate ciudată prin ură, prin uneltiri și prin atentate ucigașe contra națiunii maghiare. (Vii aprobări pe băncile guvernamentale).

A sosit vremea, domnilor deputați, ca acele elemente prețioase, patriotice și serioase ale societății românești, cari sunt și vor să rămăie membrii fideli ai rasei lor, cari sunt și vor să rămăie buni Români, — căci noi n'avem nevoie de renegați, noi avem nevoie de patriotismul devotat și de sprijinul bunilor Români, — a sosit vremea ca bărbații aceștia, cari, cu puține excepții, au făcut, vai, destulă pagubă prin atitudinea,

lor pasivă, să recunoască în sfârșit, care este datoria lor, care este răspunderea lor în fața lui Dumnezeu și a oamenilor, dacă nu se vor folosi de puterea ce poziția și autoritatea lor li-o dă în mijlocul celor de un neam cu dânșii, ci vor lăsa să meargă lucrurile în voia lor, lăsând pe conaționali lor în prada agitatorilor.

Românii și alegerile

În țară se află puține oaze ca cele din comitatul Maramureșului și Bihorului, unde societatea românească s'a contopit cu societatea maghiară prin simțiminte cu adevărat frățești, unde în consecință se putea urmări o politică frățească, unde de fapt Maghiarii și Românii puteau fi tratați fără deosebire. Dar cea mai mare parte a ținuturilor locuite de Români în țara aceasta, societatea unguerească și românească stau încă tot străine, față în față, și elementul agitatoric numai de aceia n'a pornit mai sgomotos în prima jumătate a ultimelor decenii, fiindcă a intrat în pasivitate, s'a abținut dela acțiunea deschisă.

A urmat apoi stadiul mai acut în luptele naționaliste, când agitatorii români au proclamat activitatea, și au putut face, ca la aparență, să se creadă, că sunt o putere impunătoare. Și precum am spus la începutul discursului meu, în trecutul cel mai apropiat a fost o vreme, când eram puțini cei cari am crezut și am îndrăznit să spunem, că domnii aceștia, de geaba, se afișează ca conducătorii și reprezentanții României, fiindcă puterea lor nu are rădăcini în masele României, puterea lor nu prea este

mare și este nevoie numai ca să pășim cu îndrăzneală și cu hotărâre față de ei, pentru ca puterea aceasta închipuită, cetatea aceasta de spumă, această Fata Morgana să ni să arăte în întreaga ei goliciune.

Dr. Șt. C. Pop: Mulți bani v'au trebuit pentru aceasta!

Contele Tisza: Am reușit să-i scoatem din parlament pe domnii aceștia cu puține excepții dureroase.

Dr. T. Mihali: Mulțumim pentru buna-voință!

Contele Tisza: Am reușit acolo unde a fost față în față cu Dv. un candidat ungar. Dar cu deosebire important este să urmărim cum s'a desfășurat lupta acolo, unde a stat în față cu dv. vre-un cetățean de limbă română, bun patriot, desfășurând steagul politicei românești patriotice.

Șt. C. Pop: Cu sprijinul jandarmilor!

Contele Tisza: Vă rog, urmăriți puțin cu atențiune statistica electorală, și veți vedea, că fără excepție în toate cercurile unde ați luptat cu politica românească patriotică, mărturisită pe față. — Dv. ați fost nimicii, ați avut minorități zdrobitoare.

Românii patrioți

În sfârșit a sosit ocazia, ca Românii patrioți să iasă pe teren, nu numai în mod sporadic, cu câte un membru excelent, ci în masse compacte, cu întreaga lor activitate împunătoare și să conducă altfel decât prin ideia născută moartă a unui partid moderat românesc. După părerea mea, partid moderat și naționalist, este în sine contradic-

tio in adjecto. Căci în clipa în care con-
cetătenii noștri nemaghiari formează partide
pe baze naționaliste, se opun unității politice
a națiunii ungurești. Față cu aceste ten-
dințe, nu mai poate fi vorbă de târgueli, ci
trebuie să ne luptăm cu ele, și dacă putem,
să le distrugem.

Dr. T. Mihali: Asta-i egala îndreptă-
țire a naționalităților!

Contele Tisza: Să se prezinte con-
ducătorii chemați ai Românimii din această
țară, cu tot ce le apasă pe suflet, și să spună
ce putem face pentru apărarea intereselor și
dorințelor lor îndreptățite, și atunci cre-
ăm, în comun, în bună înțelegere, cu pu-
teri unite temeliile sigure ale unei astfel de
bune înțelegeri frățești, care este vrednică
de jertfă și pentru care națiunea maghiară
va jertfi bucuros. Pe națiunea ungurească nu
o vor îndupleca la ascultare, prin amăgiri,
agitații și ură, — dar să vie odată pe față,
fără intenții nemărturisite, cu îndrăzneală
bărbătească, cu cuvântul bunei înțelegeri fră-
țești, să primească ideea unității politice na-
ționale ungurești, fără de gânduri ascunse,
să vie pe baza egalei îndreptățiri, nu ca grup
deosebit, nu ca o parte dușmană, ci ca fac-
tori egali îndreptățiti ai vieții publice ma-
ghiare, să vie în șirurile noastre... (Ilaritate
la stânga, strigăte la dreapta: Sau și dincolo
în șirurile acelea, vi-i dăm bucuros!)

Contele Tisza: Vă rog, foarte mult
domnilor deputați, să lăsăm pe cât se poate,
la o parte politica de partid în jumătatea a-
ceasta de oră.

I. Justh: Dar asta nu e politică de par-
tid?! Chemi acolo pe Români!

Contele Tisza: Este foarte firesc, că sub șirurile noastre, n'am înțeles partidul nostru, ci toate partidele maghiare ale Camerei. Iritre cetățenii naționaliști sunt foarte mulți de aceea, cari îi desparte de partidul nostru și alte principii, deci să între în acel partid unguresc, care este mai aproape de ei, dar să ia parte la viața politică ungurească, fiind în sânul partidelor maghiare, iar nu ca corp dușmănos deosebit. (Sgomot. Strigăte la stânga: Să auzim! Să auzim!)

Președintele (sună): Rog pe domnii deputați să urmărească în liniște pe orator.

O răspîntie istorică.

Contele Tisza: Domnilor, Dv. știți foarte bine, că pe mine nu mă zăpăcesc întreprinderile, dar ele mă umplu totuși de durere, în ceasul acesta, fiindcă trăesc cu convingerea, că'n ceia ce privește chestia aceasta, care atinge foarte mult viața națiunii, am ajuns într'adevăr la o răspîntie de deosebită însemnătate chiar pentru istoria lumii, la un punct, în care aducem reale servicii intereselor mari ale națiunii, dacă pe cât se poate vom da expresia unității și buneii înțelegeri a tuturor unguurilor, a tuturor factorilor, când e vorba să tratăm chestiunea aceasta. Căci sunt, domnilor, atâtea alte chestiuni, asupra cărora putem discuta părerile, cari diferă, și dacă poftiți, ne putem lupta pentru simpatii și antipatii. Dar vă rog foarte mult, ca'n chestiunea aceasta să uităm de politica de partid pentru-că chestiunea aceasta este cea mai importantă pentru existența națiunii maghiare, și'n chestia aceasta am ajuns

în sfârșit la acel moment psihologic, în care ne putem apropia de suflete și de dispoziția inimelor. Și problema aceasta nu se poate rezolva cu mijloacele de putere, ci numai prin reciproca înțelegere a sufletelor, a inimilor și a dispoziției. Aici amândouă părțile trebuie să facă pasul deodată și'n deplină armonie. În primul rând, înaltul cler românesc are marea chemare și marea datorie împreună cu grea responsabilitate de a face aceasta, dar de altă parte și pe guvernul unguresc îl așteaptă o grea răspundere, care are misiunea de a conduce lucrurile, care are la dispoziție în situația aceasta, îndreptățirea de a se declara, de a lucra și de a purcede în numele națiunii maghiare. Factorii aceștia au acum răspunderea și chemarea de a căuta condițiile unei acțiuni de apropiere. În ce constă aceasta, — e de datoria lor, a celor cu răspundere, să caute și să spună.

Eu nu vreau să fac greutăți lucrării acesteia prin înșirarea de amănunte. Factorii nechemăți n'au voie să se amestece în amănuntele chestiunii. Dar de un lucru pot asigura pe ministrul-președinte, că nu poate face țării un mai mare serviciu, decât dacă apropie cu'n pas problema această de deslegare. Și-l asigur, că'n cazul când reușește să câștige pe adevărații conducători ai României pentru acțiunea aceasta patriotică — orice pas, pe care-l face, fără să atingă unitatea statului național, pentru asigurarea acestui succes, — va fi sprijinit cu entuziasm, nu numai de partidul acesta, ci de întreaga opinie publică maghiară.

Domnilor! Aici în partea sud-estică a

Europei, unde evenimentele se precipită, unde se nasc națiuni, unde se măsoară, se iuptă și se nimicesc popoare, unde situațiunile se schimbă ca într'un caleidoscop, aici poate de zeci de ani n'a fost o clipă potrivită pentru ca să asigurăm națiunii noastre acea poziție în inimi și în suflete, pe care o merită, și pe care trebuie să o ocupe pentru a-și împlini chemarea, pentru a se menține, pentru a ajunge mare și pentru a apăra independența vecinilor noștri. Acum mi se pare că a sosit momentul acesta, că'n multe privințe, sorții sunt mai favorabili, decât cu decenii în urmă. Imi pare, că acum ne zimbește zeița norocului și nu pentru un sfert de ceas, avem putința de a inaugura o acțiune de urmările căreia ne vom resimți vremi îndelungate. A sosit timpul și mă îndrept către toți acei, cari pot avea parte în rezolvarea acestei chestiuni; și-i rog: să profităm de ocazia bine venită. (Aplauze.)

Un toast al contelui Stefan Tisza

ridicat la 29 Ianuarie 1911 la un banchet dat în onoarea lui la Arad de P. S. Sa Episcopul Ioan I. Papp.

Ilustre Domnule Episcop! Stimaților
Domni!

Prea Sfinția Sa, în cuvintele lui atât de măgulitoare pentru mine, cu care m'a felicitat, a amintit și aceia, că sunt unul dintre acei, cari de fapt poartă la inimă chestiunea cea mare a restabilirii adevăratei păci interne sufletești între maghiari și români.

Are dreptate, P. Sf. Sa. Eu, de vreme foarte îndelungată sunt pătruns de convingerea, că este o necesitate a istoriei universale ca aceste două neamuri să se înțeleagă și să afle terenul pentru o activitate comună și frățească. Sunt de convingerea, că a sosit momentul, când nu mai e nici un obstacol efectiv pentru un asemenea revirement mare și salutar. Sunt numai piedici de natură psihologică, subiectivă, pe cari ca om le înțelege, nu există însă o piedică, care să rezidă în însăși firea lucrurilor. Sunt încredințat, că Românii din această patrie pot să afle modalitatea de a se conforma cu cadrele politice naționale maghiare și ale națiunii politice maghiare unitare, în așa fel, ca prin aceasta să folosească și neamului

lor, să poată progresa pe calea dezvoltării individuale și a propășirii naționalității române în chip mai accelerat și mai cu efect, decât dacă caută fericirea pe căi protivnice, divergente de ale națiunii maghiare. Fiind convins de lucrul acesta, — se înțelege dela sine, pentru ce m'am pus fără ezitare în serviciul acestei probleme.

Dar mai sunt convins și de faptul, că sunt zadarnice toate străduințele bărbaților izolați, de altfel foarte onorabili, dacă aceste adevăruri, dacă acest apel la frăție, bună-înțelegere, la încredere și iubire reciprocă nu afiă răsunet la factorii conducători ai României.

Eu cred, că rolul conducător în această chestiune revine prelaților români. Și asta nu numai fiindcă în sufletul poporului român religioasă în sine este o foarte mare putere, dar și fiindcă viața sufletească a poporului român e stăpânită de motive de credință, și prin aceste motive te poți apropia de dânsul și-l poți influența. Și apoi, înaltul cler român, mai ales clerul bisericii gr. ort. române, nu exercită numai puterea bisericească, ci este totodată și depozitarul încrederii concetățenilor săi. În mâinile lui deci se unește dreptul bisericesc, adică puterea bisericească cu marea putere politică, isvorită din încrederea credincioșilor săi. De aceea cred, că azi, în situațiunea aceasta critică, de mare însemnătate a patriei noastre, îi revine o mare chemare clerului înalt, o mare datorie și o mare răspundere. Naște întrebarea, oare clerul acesta va pune în cumpănă, se va folosi oare de toată influența lui formidabilă, pe care i-o dă poziția sa

bisericească și încrederea concetățenilor săi în serviciul acestei cauze drepte, sau va rămânea spectator pasiv al evenimentelor, și să lese, ca pentru motive de ordin secundar, să scăpăm momentul, când ne-ar reuși să unim la muncă frățească, spre scopuri comune pe toți cetățenii țării, fără deosebire de naționalitate.

Călăuzit fiind de aceste convingeri, stimații mei domni, socot de interes prea mare pentru soarta patriei și pentru soarta popoului român, ca biserică română să aibe astiei de arhieriei, cari să fie într'adevăr vrednici de demnitatea ce o ocupă, vrednici și prin aceia, că înțeleg, recunosc și-și iau răspunderea pentru toate consecințele pozițiunei lor.

Mă bucur, că pot avea parte de ospitalitatea unui astfel de bărbat, în care, după modesta mea părere, găsim toate acele însușiri, ce trebuie să se afle la toți membrii înaltului cler românesc: înțelegerea patriotică, iubirea în aceiaș măsură față de neamul său și față de patria sa, și, totodată cred, că găsim la dânsul și simțul datoriei, hotărârea și curajul de a sta neclintit în luptele vieții de toate zilele, în acele lupte, în care trebuie să stăm cu toții, acei cari suntem buni Maghiari și buni Români, și cu atât mai vârtos trebuie să steie neclintiți aceia, pe cari soarta i-a așezat într'o pozițiune atât de expusă, unde renunță la chemarea lor, dacă nu se folosesc de rolul conducător ce li-o oferă demnitatea ce-o ocupă.

De aceia, acum, când ridic paharul în sănătatea găzduitorului nostru iubit și stimat, doresc ca și dânsul să fie pătruns de

convingerea aceea, că a sosit momentul — și cine poate ști cât va sta la dispoziția noastră acest moment — de o gravitate încalculabilă în urmările lui, în importanța lui, — a sosit momentul, ca toți acei, cari au putința de a excercita vre-o influență, fie pe orice teren, în orice chip — pentru a da o direcțiune activității concetățenilor lor, lăsând toate celelalte lucruri la o parte, și cu toată puterea ce li-o dă vredniciile lor dăruite dela Dumnezeu, și cari sunt legate și de demnitatea lor. — să între în acțiune pentru biruința cauzei drepte.

Să trăiască la mulți ani, iubitul stăpân al acestei Case, P. S. Sa Episcopul gr. ort. român! (Vii aclamări.)

Din discursul contelui Tisza,

ținut în ședința Camerei ungare dela 23 Martie 1911,
la discuția budgetului.

Onorată Cameră! N'aveam de gând să iau cuvântul la discutarea budgetului, căci interesele țării cer ca budgetul să fie votat cât mai curând cu putință. În consecință, n'am să mă opresc decât asupra unui singur lucru. Voiesc să rectific declarațiile ce s'au făcut de oratori în cursul discuției cu privire la acțiunea de împăcare cu românii. În presă s'a tipărit multe informațiuni greșite despre chestiunea aceasta, și chiar și d. deputat Vaida a atins atitudinea aceasta a presei. Declar, că trebuie să-i răpesc d-lui deputat Vaida o iluzie, și anume că tratativele de pace ar fi un succes al deputaților naționaliști. D-sa a constatat cu oarecare satisfacție, ca un rezultat al activității lor, faptul că unii factori ai vieții publice maghiare propagă o politică a deplinei înțelegeri cu cetățenii de altă limbă. Eu înainte de aceasta, cu 20 de ani m'am pronunțat într'un discurs la Oradea-Mare asupra situației Românilor din Ungaria și părerile mele de atunci sunt aproape cuvânt cu cuvânt identice cu declarațiunile mele mai recente.

Țin neclintit la aceste declarații și convingerile mele în ciuda activității domnilor deputați naționaliști, fiindcă eu văd aci interese

cu mult mai mari și mai importante, iar în rândurile concetățenilor noștri de naționalitate română sunt factori cu mult mai prețioși, decât să atribuesc activității domnilor deputați vre-o deosebită importanță.

*Nimeni nu cere ca Români să
renunțe la naționalitatea lor.*

Cu riscul de a repeta banalități, trebuie să zic, că ori-cine, fără deosebire de partid, nu poate porni în această chestiune din alt punct de vedere decât acela, ca de o parte să se asigure unitatea națiunii politice ungare și caracterul național al statului, ca conditio sine qua non, iar de altă parte să se asigure drepturile largi ale cetățenilor de limbă străină, pe cari le-a oferit dragostea de libertate și echitatea frățească a națiunii ungare.

D. deputat Vaida m'a înțeles greșit ori a interpretat reu cuvintele mele, când a zis că eu cer dela Români să se iepede de naționalitatea lor. Din contră, toate declarațiile mele confirmă că eu respect drepturile Românilor din patrie, relative la limba, la naționalitatea și cultura lor. Eu nu le iau în nume de rău, dacă țin la acestea și sunt gata să sprijin cu dragoste frățească toate interesele juste ale concetățenilor noștri nema-ghiari, cari se pun fără rezervă în serviciul statului ungar. Aceasta e calea pe care ne vom înțelege, calea pe care ne-am înțeles cu concetățenii noștri de limba germană.

Să-mi fie permis să mă refer, cu această ocaziune, cu multă mulțumire sufletească și în puține cuvinte la vorbele înțelepte și patriotice, rostite eri de amicul nostru Schuller,

unul dintre deputații sașilor din Ardeal. Cred, că și sașii transilvăneni țin la limba lor, la rasa lor și la drepturile lor, cred că și ei sunt membri unei națiuni mari, ca să se gândească la ea cu fală, precum și concetățenii noștri români gândesc la rasa lor. Dar dâșii știu cu multă înțelepciune să-și împacă acest punct de vedere cu datoria lor patriotică și cu convingerea că fac servicii și germanismului, când în acest punct al Europei își dau ajutorul pentru biruința punctului de vedere național maghiar.

Cu aceeași mulțumire pot să amintesc aici și de acea îndreptare puternică, de schimbarea de front, care s'a arătat între concetățenii noștri sârbi. Acești concetățeni ai noștri au rezolvat între ei chestiunea de naționalitate, și sânt pe calea cea mai bună de a îndeplini în mod satisfăcător. Căci dacă privim aici în Cameră, vedem că aici se află membri cu merite și situații, din neamul sârb din Ungaria, cari se închină exclusiv punctului de vedere maghiar. Aceasta este calea pe care trebuie să pornească și românimea din patrie. Pe această cale a pornit de acum un număr însemnat din români, și 'n zadar vor tăgădui domnii deputați faptul, că această parte din românime foarte însemnată, atât ca moral, intelect și ca număr, face politică activă, stând pe baze patriotice ungare. Această năzuință m'a făcut și pe mine ca să urmez convorbiri cu câte un bărbat valoros dintre români. Despre convorbirile acestea, în stadiul lor actual, — n'o să declar nimic mai pe larg, pentru că deși orice chestiune politică e publică, totuși aducerea lor în publicitate ar primejdui succesul — fiindcă încă

n'au ieșit din stadiile de pregătire. Țin să fac numai două declarații:

Tratatивele cu d. I. Miħu.

1. La întreg schimbul acesta de idei am luat parte numai ca om particular, ca un bărbat, care poate că trăind într'o credință greșită, dar care crede totuși că a adunat un mare capital moral pe care voiește să-l arunce în cumpănă, numai ca chestiunea să câștige. Prin urmare ori-ce îndatorire, numai pe mine mă privește. Trebuie să observ totuși d-lui Vaida, că 'n ce privește condițiile principale ale chestiunii de naționalitate mă găsesc în perfect acord cu domnul prim-ministru.

2. În urma unor proceduri perfide și a unor abuzuri, săvârșite toate de dușmanii împăcării, cari voiau să zădărnicească tratativele, a apărut un memoriu pe care mi l'a dat d. I. Miħu, unul dintre conducătorii români, cu cește mai nobile intențiuni și demn de toată stima. În memoriul acesta sânt multe lucruri cari m'au uimit și cari nu pot să fie aprobate de opinia publică maghiară. Constat, că deocamdată tratativele au ajuns la un punct mort, pentru că multe puncte din memoriul acesta ar fi avut nevoie de schimbări esențiale, ca să-l putem primi ca bază de discuție. Este neîndoios, că atacurile ce s'au îndreptat contra unui sau altui punct din memoriu, nu pot să-l atingă, pe factorul al doilea, care nu a fost în situația să poată urma tratative pe baza aceasta.

Au ajuns deci tratativele la un stadiu mort, pentru că spre a face schimbări esențiale în memoriu — singura condiție, cu care

s'ar fi putut face înțelegerea — mai sânt anumite îndoieli, în împrejurările de azi. Nu se putea ști cu siguranță, dacă grosul opiniei publice românești primește ori nu aceste schimbări. Prin urmare, astăzi problema e ca Românii patrioți să pregătească opinia publică românească în vederea acestor schimbări, cari sânt necesare din punctul de vedere al statului național ungar. Eu nu disprez, ci cred că vom ajunge la un rezultat, văd că chestiunea aceasta e în epoca de maturitate, văd că nemulțumirea crește față de oamenii cari vorbesc în numele poporului rămânesc, luîndu-și aere de conducători. Declar însă că pentru a ajunge la țintă, stau bucuros de vorbă cu ori și cine, chiar și cu dv., d-lor deputați naționaliști, pentru că dacă putem face înțelegerea, trebuie să aruncăm vâlul uitării asupra trecutului.

Dar când d. deputat Vaida, declară că poporul românesc are numai un singur factor cu misiunea și cu dreptul ca să urmeze tratative de pace și că factorul acesta este partidul național român, să-mi dați voie să spun că mă aflu în fața unui caz de grandomanie dintre cele mai amuzante. D. Vaida se referă mândru la numărul voturilor primite de ei.

Afirm că candidații cu sentimente patriotice dintre Români au primit cu mult mai multe voturi decât dânsii. Acolo-i Bihorul și Maramurășul, ținuturi românești, în cari grosul preoției și intelectuașilor români au votat pe față pentru candidații români buni patrioți — și acolo naționaliștii au și suferit mari înfrângeri.

Mai este, onorată Cameră, — știu bine acest lucru — o parte însemnată și cu multă

greutate a societății române, parte, care, vai, nici astăzi încă nu e în tabăra noastră, dar care de mult a întors spatele deputaților naționaliști și de mult osândește procedurile lor și care știe că naționaliștii fac mai puțină pagubă chestiunii naționale, decât statului ungar, dar n'au destul curaj încă ca să se împotrivescă acestor domni și terorismului lor fără hotar.

St. C. Pop: Asta n'am auzit-o nici odată!

Contele Ștefan Tisza: Un exemplu de acest terorism găsim în cuvântarea recentă a d-lui Vaida, care a spus (citează): «mulți corbi suri din tabăra românească au încercat să facă pacea, cu gândul ca să câștige pentru sine vre-un osișor, vre-o bucățică de carne putredă...» În aceste cuvinte se face aluzie, se suspectează sentimentele Românilor patrioți, și sânt calomniați, ca și când ei ar fi conduși de interese materiale. Și nu știu dacă în mod involuntar sau nu, dar acest ton incalificabil și-a avut deja efectul, chiar după aceiaș ședință de alaltăeri.

Un deputat maghiar, care a servit cu cinste și cu devotament toată viața sa politica românilor patrioți, care în decurs de doisprezece ani, și-a împlinit în toată tăcerea și pacea — datoriile sale în importanta demnitate bisericească ce-o ocupă, fără ca dânsul să fie tradat vre-o ambiție personală, a fost insultat sub poarta parlamentului de vre-o câțiva tineri nefericiți, necopți și uitați de sine.

St. C. Pop: Au strigat numai de vre-o câteva ori: Huideo!

Contele Ștefan Tisza: În România

nu s'ar putea petrece un asemenea caz, dacă l'ar înscena ungurii. Sper că demonstrații români își vor primi pedeapsa meritată dela poliție. Pentru aceasta, mă veți găsi totdeauna în contra acestor domni, și ținutei lor antipatriotice. Fac acest lucru nu numai că ungar, ci și ca adevărat prieten al poporului românesc, pentru că am convingerea că cei mai primejdioși dușmani ai intereselor poporului românesc sunteți Dv. naționaliștii. (Ovații și aplauze.)

Din discursul contelui Tisza,

ținut la 31 Martie 1911, tot la discuția bugetului
în Camera ungară.

...Dacă este cineva care dorește să se aplice legile în țară, atunci sânt eu acela, dacă este cineva, sânt eu acela care dorește ca față de concetățenii noștri nemaghiaari să se manifeste bunăvoința frățească cea mai largă. Dar aceasta nu o vom face, comițând din nou o spărtură în afirmarea limbii de stat maghiare în orice ramură a legislației și administrației ar fi vorbă. Reul îl vom sanna în chipul cel mai bun chiar în interesul concetățenilor noștri de diferite naționalități, dacă vom duce grijă, ca să învețe limba statului. (Aprobări.)

Nu există o învinuire mai ridicolă, decât aceea de a se vedea în aceasta o tendință de maghiarizare. Nici odată n'am văzut ca cineva să fie despoiat de origina lui națională, dacă în afară de limba lui maternă, a mai învățat încă o limbă. Doar și stimații mei colegi, d-nii deputați, cari sânt apostoli atât de însuflețiți ai rasei lor proprii — cel puțin în calitatea aceasta sânt ei aici — vorbesc admirabil ungurește. Prin faptul că au învățat ungurește, s'au lepădat dânșii de origina lor română sau slovacă sau de naționalitatea lor? (Vii aprobări.)

Onorată Cameră! Să nu ne facem iluzii. Nu maghiarizăm prin aceea că instruiм în limba maghiară. Mie mi-a spus odată un amic din Ungaria de sus, care cunoaște relațiile de acolo, când am discutat cu dânsul despre această temă, că țăranul slovac, acum treizeci de ani, la întrebarea ce este, a răspuns cu cuvintele: «J a s o n u h e r» asta înseamnă: Sânt unghur. Astăzi însă dânsul spune în limba maghiară că e slovac. Atâta am dobândit noi cu instrucția în limba maghiară. (Mare ilaritate și vii aprobări.)

Prin aceasta așa dar nu maghiarizăm. Acela care crede, că maghiarizăm, se dă prada unei iluziuni. Facem un mare serviciu concetățenilor noștri nemaghiari, căci le oferim o armă, cu care pot lupta pentru progresul lor pe terenul cultural, o armă cu ajutorul căreia pot mai lesne și mai bine intra în contact cu societatea maghiară și 'n viața publică, ceia ce doresc din toată inima. (Vii aplauze la dreapta.)

Interesul națiunii maghiare îl văd ațundeva (Voci: Să auzim! Să auzim!) Un interes maghiar și un interes de putere văd în aceea, ca să ne desbarăm de păcătoasa indolență — și 'n prima linie mi-o spun mie însuși — să învățăm limba concetățenilor noștri nemaghiari. (Aprobări.) Inteligența maghiară să învețe cel puțin acea limbă nemaghiară, care-i este mai aproape; căci inteligența maghiară va putea cu totul altfel să aducă sub influența ei pe concetățenii ei nemaghiari, dacă întreține cu dânsii contactul în limba lor. (Vii aclamări.) Iar funcționarul ungar va putea cu totul altfel să-și împlinească misiunea lui, dacă poate să vorbească

cu concetătenii lui nemaghiari în limba maternă a acestora. Doresc de aceia, și ca interes de putere, ca inteligența maghiară să învețe limba naționalităților, și doresc mult ca 'n privința aceasta să se ofere posibilitatea în învățământul secundar ungar pentru inteligența maghiară. (Aprobări și aplauze la dreapta.) Resping însă cu hotărâre, în ce privește persoana mea, — că 'n privința aceasta să se facă o spărtură în afirmarea limbei de stat maghiare. (Aprobări la dreapta.)

Discursul contelui Stefan Tisza

rostit în Camera ungară în ședința dela 20 Februarie
1914 în chestia tratativilor cu Români.

Onorată Cameră! Precum ați binevoit a ceti în ziare, a apărut declarația comitetului partidului național român, care încheie schimbul de vederi între mine și reprezentanții partidului național și mă pune în situația de a putea da în această privință lămuririle cele mai largi.

Pot spune, onorată Cameră, că cu greu am așteptat să sosească momentul acesta, ca opinia publică să aprecieze procederea mea, la lumina faptelor prezentate în mod riguros, în toată goliciunea lor, să se poată judeca și asupra acelor învinuiri și atacuri aduse în gură mare, cari au însoțit întregă această acțiune, cercând s'o discrediteze.

Cer înainte de toate, îngăduința binevoitoare a Onoratei Camere, dacă expunerea mea va fi searbădă și plictisitoare. Ținta mea, în primul rând e să împărtășesc on. Camere, punctul de vedere precum și declarațiile guvernului în toate amănunțele lor cu privire la complexul schimbului acesta de idei cu români.

Principiile fundamentale ale problemei naționalităților.

Cred că e de prisos, ca să mai dezvolt aci punctul meu de vedere privitor la principiul fundamental al chestiunii. Și asta fiind-

că, pe de o parte după un trecut de trei decenii de viață publică, e de prisos a mai dovedi că chestiunea de naționalitate nu o privesc nici eu din alt punct de vedere, decât din acela, din care trebuie să o privească orice maghiar; iar de altă parte, fiindcă în trecutul apropiat de repetate ori am avut ocaziunea să mă pronunț în chestiunea aceasta. Tocmai asupra principiilor fundamentale ale problemei naționalităților a avut loc aci un amănunțit schimb de idei între stimatul deputat contele Apponyi și neînsemnata mea persoană. Cu prilejul acesta am putut desvolta și lămuri pe deplin punctul de vedere principiar care-mi servește de bază în cercetarea acestei probleme. Deci numai pentru a completa tabloul, repet și rezum pe scurt, că 'n chestiunea aceasta în mod natural am pornit dela marele adevăr, că statul național maghiar își caută realizarea misiunii sale naționale în înțelegere frățească cu cetățenii nemaghiari din țară. Politica națională maghiară își caută succesele și valorificarea în faptul, că pe lângă conservarea caracterului național al statului ungar, și ale națiunii maghiare în armonie cu interesele juste și năzuințele îndreptățite ale cetățenilor de altă limbă, din țară. Și aceasta se face pe temeiul egalei îndreptățiri, și trebuie să se facă pe temeiul sentimentului frățesc, pentru că numai generositatea pe tărîmul drepturilor, împreună cu sentimentul frățesc, — pot creia pentru cetățenii nemaghiari ai patriei acesteia, toate condițiunile pentru înaintarea materială și culturală, pentru afirmarea lor socială, cu 'n cuvânt pentru buna lor stare. Apoi mai pot

crea acea atmosferă, în care ei să devie cetățenii mulțumiți ai patriei acesteia. Iar ca atmosfera asta să poată fi creată, Onorată Cameră, firește că lucrul depinde nu numai dela națiunea maghiară, ci și dela cetățenii de limbă străină ai țării. Ei trebuie să manifeste o astfel de purtare, ei trebuie să-și conformeze în așa fel năzuințele lor juste cu condițiunile de existență ale statului național ungar, ca să risipească neînțelegerile, să risipească neîncrederea, punând temelia încrederii și unității de simțire.

— Cum eu privesc situația, tocmai din acest punct de vedere, și asta nu de acum, nici de ieri, ci de decenii întregi, — am constatat că e o apariție extrem de regretabilă faptul, că această primă condiție a armoniei, care, slavă Domnului, există la cea mai mare parte a cetățenilor de limbă străină ai țării, — se află în măsură mai mică, tocmai la poporul la carea toate celelalte condițiuni prealabile există în cea mai perfectă măsură. Tocmai majoritatea acestui popor, a poporului român, stă astăzi încă pe un punct de vedere, care înseamnă și are ca urmare, antagonismul și neîncrederea. Ori despre poporul român se poate spune aceia ce se spune despre fiecare cetățean al țării, dacă judecă bine situația, — că poate fi mulțumit cu soarta pe care i-o asigură națiunea maghiară, care are o constituție milenară, și care a căutat în întreg trecutul ei de o mie de ani libertatea. Și chiar și visurile naționaliste cele mai șoviniste cer ca Românii din Monarhia aceasta să vină în ajutorul caracterului dualistic al monarhiei și al domniei preponderante a maghiarimei. (Voci: Așa e. Așa e.)

Străduințele depuse pentru stabilirea unei înțelegeri cu Românii.

Aceasta m'a îndemnat înainte cu decenii, ca la orice ocaziune, să caut să dau expresiune convingerii mele cu graiul și cu fapta, să caut o înțelegere cu cetățenii români ai acestei țări. Am căutat-o în viața de toate zilele, căci locuind la hotarele limbilor, raporturi de bună vecinătate mă leagă de sute și chiar de mii de concetățeni români, și unde în mijlocul multor rele și bucurii mărunte ale vieții de toate zilele, văd ce teren prielnic află în sufletul lor accesibil ori ce manifestare de bunăvoință, de simpatie. Am căutat-o și în viața municipală și o caut unde mi-se dă ocazia, pe terenul politic al țării. Încă prin anii nouăzeci am avut prilejul ici-colo să lucrez în direcția această. Vă aduceți doar aminte, cum odată, s'au înscenat scandaluri de stradă regretabile în Oradea-Mare față de Românii de acolo, — atunci neînsemnata mea persoană, în adunarea generală a comitatului Bihor, a dat glas indignării, condamnând scandalurile într'un ton, care a restabilit apoi iarăși bunele raporturi dintre Românii și Maghiarii de acolo, cari raporturi puteau fi zdrucinate din temelii de acest mic incident. Am mai dat expresiune la astfel de sentimente și la serbarea înălțătoare de suflete, a bisericii române, în Arad, cu ocaziunea instalării episcopului Goldiș, de pie memorie. Și acum încă îmi amintesc foarte bine de acel preot român, cu barba neagră ca corbul, și cu fața înflăcărată, vestit agitator naționalist, din fața căruia și din ochii căruia am cetit atunci efectul, pe care l'a avut vorbirea mea asupra lui, iar astăzi, cu părul alb și barba

căruntă, dar cu sufletul tânăr și plin de putere dânsul aduce servicii în rândurile noastre cauzei înțelegerii și armoniei dintre Maghiari și Români. (Vii aclamări.)

Am mai căutat, onor. Cameră, să aduc servicii cauzei acesteia și 'n intervalul acela foarte scurt, când acum zece ani, am ocupat aceiaș pozițiune și am avut aceiaș responsabilitate, conducând afacerile publice. Atunci am putut îndeplini numai o muncă pregătitoare. Dar înainte de a fi făcut și de a fi putut face vre-un pas în publicitate în această direcțiune, evenimentele m'au scos din situația ce-am ocupat-o. De abea la 1910, revenind pe terenul politicei active, am fost din nou în măsură să mă pot ocupa cu problema aceasta. Acela care a dat atențiune discursurilor mele ținute în cursul campaniei electorale din 1910 și le recheamă în memorie, împreună cu discursul rostit aici în Cameră, cu ocasiunea discuției la mesagiul tronului, îmi va da poate dreptate, că eu, potrivit reului meu obicei, și 'n chestiunea aceasta, în mod consecvent, de decenii, consider de a mea datorie să fac servicii pe aceleași baze principiare. (Vii aclamări.)

E dar lucru firesc, că acuma, când din nou cade asupra mea răspunderea și am sarcina să dau direcție și dezvoltare ulterioară politicei naționale maghiare — să îmbrățișez din nou cu toată abnegațiunea, chestiunea aceasta, a lămuririi reciproce, năzuind din tot sufletul să înlătur toate momentele de antagonism și neîncredere, cari astăzi încă, vai, formează zidul de despărțire între națiunea maghiară și o parte însemnată a româniei. Zidul acesta e de sigur o piedică și o

cauză de slăbiciune, e moment de slăbire din punctul de vedere al politicei naționale maghiare și care după convingerea mea, înăbușă absolut de prisos și cu o putere fatală dezvoltarea românismului din patrie. (Vii aprobări.)

Înainte de începerea tratativelor.

La drept vorbind, înainte de a ajunge la guvern, înainte de a ocupa poziția aceasta, nu din încredințarea d-lui prim-ministru de atunci, ci cu știrea și cu aprobarea lui, am inițiat un schimb de vederi cu unii dintre bărbații conducători ai partidului naționalist român. Am căutat ocaziunea să întreb pe stimatul deputat d. Teodor Mihali, dacă nu ar fi vre-o modalitate de a ne apropia, spre a cunoaște dorințele, plângerile românilor, interesele lor, cari se cere să fie satisfăcute, și dacă nu cumva acest schimb de vederi ne-ar aduce mai aproape la înlăturarea antagonismelor? Indemnul meu a avut răsunet, și 'n anut trecut, cred că 'n luna Martie sau în Aprilie a început acel schimb de păreri intim între mine, care eram atunci președintele Camerei, (din punctul acesta de vedere deci om particular), și între trei membri ai comitetului național român, exmiși pentru inițierea și continuarea schimbului de idei.

Schimbul acesta de vederi a urmat și după venirea mea la guvern, dar din diferite motive, nu în primele zile, ci am reluat firul abia în luna Octombrie, iar în Decembrie și Ianuarie ne-am întâlnit de repetate ori, am vorbit de repetate ori. Convorbirile acestea s'au învărtit întotdeauna în jurul unor ches-

tiuni izolate, de detaliu, menținându-se totdeauna aceleași baze principiare. Pentru că în mod necesar cadrele principiare erau date, de ele mă țin de mult, din tinerețea mea, și numai prin menținerea neștirbită a acestor baze cred eu cu puțință și salutară această înțelegere.

Nu putea dar fi vorbă despre abandonarea acestor baze. Și 'n interesul adevărului trebuie să recunosc, că din partea domnilor cu cari am tratat — au fost prezentate în măsură foarte restrânsă astfel de revendicări cari ar sta în contrast cu condițiunile de existență ale statului național maghiar.

Obiectul revendicărilor românești.

În chestiunile de natură politică, în legătură cu așezămintele statului, s'au precizat numai două dorințe. Una era, ca să se dea anumite garanții, ca 'n ținuturile țării locuite în preponderanță de români, vor fi numiți funcționari români, iar a doua era ca să li se dea anumite garanții, ca într'un număr mai mare de cercuri electorale majoritatea preponderantă a alegătorilor să fie românească. Cât privește prima cerere, am fost silit din capul locului să o resping a limite, (Aprobări vii generale.) dând exprimare marelui meu dorinți, ca clasa cultă română să participe la serviciile statului, de altă parte am aflat absolut de necesar ca autoritățile cari stau în contact cu poporul, să știe să vorbească în limba poporului, să poată comunica cu poporul, în limba acestuia. (Aprobări vii.) În privința aceasta însă va fi cu neputință să se facă o spărtură în unitatea

serviciului public maghiar, căci s'ar creia anumite teritorii cu limba română și de alte limbi, slovace sau sârbești. (Aprobări generale.)

Cât privește cealaltă chestiune, am spus dela capăt acelor stimați domni, că-i așteaptă o foarte mare decepție. Doar atunci a trecut prin parlament reforma electorală, din care se vedea în mod neîndoios, că 'n urma stării culturale mai înapoiate, vor fi deocamdată cu mult mai puțini alegători români decât ar corespunde cu proporția populației române. De aici urmează în mod firesc, că după toate probabilitățile, în mult mai puține cercuri electorale va fi o majoritate românească de alegători, precum cred ei. Convingerea aceasta mi-am putut-o exprima în primăvară, numai în general, fără prezentarea de cifre concrete; în toamnă însă, cu prilejul convorbirilor noastre din Octombrie, am precizat că cercurile cu majoritate românească, în nici un caz nu se apropie de 30, și după cum veți binevoi a vedea din expunerea detaliată de lege, care e aproape terminată, — putem stabili cam la 27, numărul cercurilor electorale cu majoritate românească.

Aici trebuie să accentuez, că respectivii domni, au cerut dela mine numai atâta, ca într'un anumit număr de cercuri electorale majoritatea să fie românească. N'a fost însă nici de cum vorbă, cum să dispunem în cercurile acestea și partizanii căror direcții politice anume să fie aleși în cercuri. Așa ceva n'au cerut nici ei, și nici eu nu m'aș fi învoit la aceasta, pentrucă e natural că noi nu putem dispune de ele, fie majoritatea română ori de altă naționalitate în cercuri, ci

e liberă hotărârea alegătorilor din cercul respectiv, pentru cine anume să-și dea voturile, și fiecare partid e liber să caute să-și câștige în cerc încrederea majorității, ca să-și poată afirma acolo influența sa politică. (Aprobări generale.)

Despre aceasta dar n'a fost vorba ca un număr de cercuri electorale să fie asigurate pe seama lor. Și chiar în cazul când partidul național român îmi împlinea dorința de a-și schimba programul, — nu s'ar fi produs în privința aceasta nici o obligație și eram cu totul de acord, că partidul muncii are libertatea să caute să învingă în ori ce cerc și eventual dacă stau în luptă candidați români de diferite direcții, să sprijinească pe acel candidat român, care stă mai aproape de direcția noastră politică. (Vii aprobări.)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Desinteresarea conducătorilor partidului național.

N'a fost dar la mijloc nici un fel de pactare. Să mă iertați, uitasem să amintesc la locul său că nici odată nu mi s'a cerut să fac promisiuni de felul celorla de a împărți posturi înalte, în legătură cu chestii personale. (Aprobări.) Sânt dator adevărului, să accentuez că din partea bărbaților conducători ai partidului național român nici odată n'a fost în discuții chestia aspirațiilor personale sau a dorințelor personale. (Aprobări vii.)

Onorată Cameră! Fiindcă chestiunile acestea, cari stau așa zicând în legătură cu valoarea puterii, au fost eliminate în acest fel dela obiectul discuțiilor, tratativele au ur-

mat numai asupra lungului șir de chestii de detalii, cari chestii s'au referat la dezideratele, la pretinsele vătămări, doleanțe, plângeri și cereri arătate de onorabili bărbați români cari au tratat cu mine. Cu privire la aceasta, dați-mi voie acum să vă comunic în mod amănunțit acest material și tot odată punctul de vedere al guvernului.

Comunicările acestea constă în citirea unor notițe și însemnări. În cursul tratativelor am adoptat procedeul, ca totdeauna când ne-am întrunit pentru a discuta diferitele chestiuni — le-am putea împărți în trei ori patru grupări de chestiuni — am fixat pe hârtie aceia, ce înainte de a ajunge la guvern forma părerea mea, iar după aceia am exprimat-o bărbaților români, ca punctul de vedere al guvernului; notițele acestea le-am pus și la dispoziția lor. Am făcut-o aceasta, pentru ca ceia ce spun, să stea la dispoziție, într'un text precis scris, ca să nu fim avizați să apelăm mereu la memoria noastră, pentru a nu fi mereu expuși la greșelile ce cu bună credință se pot întâmpla, — ci în mod neîndoios să fie fixat fiecare cuvânt pe care, l'am spus în orice chestiune, în numele guvernului. (Aprobări vii.) Prin urmare, punctul de vedere al guvernului, fixat pe hârtie, e acela pe care voi avea onoare să vi-l fac cunoscut. (Voci la dreapta: Să auzim! Să auzim!)

Amintesc aci, că adoptând acest punct de vedere, am pornit de acolo că 'n' cazul când îmi va reuși să liniștesc partidul național român, partidul acesta va lua o astfel de hotărâre, că va scoate din programul său toate punctele cari stau în opoziție cu prin-

cipiile fundamentale ale politicei naționale maghiare, modificându-și programul astfel, ca din el să fie eliminat orice moment de antagonism, de neîncredere. Deci tot ce voi expune aci, — a isvorât din acea idee fundamentală că guvernul face un asemenea pas numai în cazul când prin aceasta se asigură realizarea deplinei armonii. (Aprobări.)

Prima grupare a chestiilor se referă la libertatea în mișcarea socială și politică a românilor, la presă, la dreptul de asociere, etc. Declarația mea e următoarea (cetește):

»Se înțelege dela sine că cetățenii români ai țării se bucură de perfectă egalitate de drept cu ceilalți locuitori ai ei în privința drepturilor politice; pot să participe liber, în cadrele legii, la viața publică, politică a țării, pot se formeze partid separat român, atât la alegerile de deputați, cât și la alegerile comunale și municipale, precum în genere vor fi împărțășiți de o tratare egală cu cetățenii maghiari ai țării, din partea autorităților și a puterii publice. Aceiaș tratare egală li-se cuvine și 'n materie de presă și pe terenul exercitării dreptului de întrunire și asociere. Pot să înființeze în deplină libertate reuniuni sociale, culturale, industriale, economice, de artă, de binefacere, cu caracter românesc, cultura română o pot cultiva și desvolta liber în școalele lor și 'n viața socială. Guvernul va vedea cu plăcere ca funcționarii publici să participe la mișcările lor sociale, de caracter economic și cultural.« (Aprobări vii.)

O parte din acestea, e lucru de sine înțeles, și există în toate împrejurările, chiar în vremea celui mai puternic antago-

nism, și anume: egalitatea de drept, căci toate libertățile, cari se cuvin altor cetățeni, se cuvin și românilor.

Cât privește libertatea de acțiune pe terenul social, al asocierii, ea stă în strânsă legătură cu caracterul mai mult ori mai puțin agresiv al tendințelor politice, manifestate de românime, din punctul de vedere al politicei naționale maghiare.

Recunoașterea partidului național român.

E o chestiune, în care m'am pronunțat într'o altă ocaziune, — în care vederile mele se deosebesc de părerea oficială a celei mai mari părți a precedesorilor mei de până acum, și aceasta e chestia recunoașterii partidului naționalist român. Am mai arătat data trecută, și acum ating numai în treacăt chestia aceasta, și declar, că socot că e o greșală fatală, că există un asemenea partid. Socot că prin aceasta se pricinuește un reu mare, din partea domnilor, tocmai scopurilor acelor, cărora ei vor să aducă servicii. Dar în cazul acesta putem face apel numai la armele convingerii. Dar dacă nu ne reușește să-i convingem, — cetățenii liberi dintr'un stat liber nu pot fi despoiați de dreptul de a întemeia partid politic, fie și pe baze naționaliste. (Aprobări vii.) Dacă se pot forma partide confesionale, dacă e permis să se înființeze partide pe bazele urei de clasă, (Voci: Așa e! Adevărat!) — atunci trebuie să permitem și formarea de partide pe baze naționaliste, oricât de regretabil și de greșit ar fi lucrul acesta. (Aprobări.) Și faptul, că

aceasta nu s'a acceptat, — asta să mă iertați — n'a fost decât o anumită politică regească ungară de străuț. (Voci: Adevărat! Așa e!) Căci doar numai de formă s'a decretat, că comitetul național nu e recunoscut, dar pe stimații domni, cu drept cuvânt, nici atunci nu i-a împedecat nimeni în agitațiunile politice, — ei și-au păstrat și atunci tot atât de bine organizația lor internă, și până nu au pășit ei singuri, de bună voie pe terenul pasivității, — s'au mișcat foarte la largul lor, pe câmpul agitațiunii politice.

Chestiunea folosirii limbei române.

O altă grupare a chestiilor, e aceia în legătură cu viața judecătorească și administrativă, în special însă la întrebuințarea limbei române, sau cu alte cuvinte la folosirea limbei materne a cetățenilor nemaghiari pe astfel de teren. În această privință, îmi voi lua voie să precizez în felul următor punctul de vedere al guvernului: Se înțelege dela sine, și scuzați că o intercalez aci, că toate aceste chestiuni se refer la toți cetățenii nemaghiari ai patriei, pentru-că ar fi absolut necorect, dar și imposibil ca cetățenii români să aibă parte de alt tratament, decât ceilalți cetățeni nemaghiari. Punctul de vedere al guvernului e deci următorul (cestește): »În ținuturile locuite de români în mase mai mari legile și publicațiunile de interes pentru marea publică, vor apărea și în limba română.« Observ, că și până acumă au apărut astfel. (Continuă cetind): »Dispozițiile legale referitoare la limba protocolară în comune și municipii, se mențin în

mod neschimbat. În ținuturile locuite de Români în mase mai compacte, — în orice ram al activității de stat, — funcționarii și organele, chemate a sta în contact direct cu poporul, trebuie să cunoască limba română în așa măsură, ca să poată comunica cu poporul în limba acestuia. (Aprobări vii.) Pentru acest scop se vor lua dispoziții corespunzătoare, pentru ca acei, cari se dedau carierei administrative, să învețe limba română, în număr suficient. (Aprobări vii.) În perioada de tranziție, până ce dispozițiile acestea vor asigura pe deplin realizarea scopului dorit, guvernul va numi, după putință, în ținuturile locuite de Români în mase mai mari, astfel de persoane, cari cunosc limba română.» (Aprobări vii.)

Spre orientare, amintesc aici, ce înțelegem noi anume prin aceste dispozițiuni. Înțelegem mai întâi, ca în clasele superioare ale gimnasiilor, potrivit cu situația geografică a acelu gimnaziu, în diferitele ținuturi unde în preponderanță se vorbește alte limbi, acolo să se predea în măsură mai mare limbile nemaghiare, ca obiect facultativ de instrucție, eventual înlocuind limba greacă. (Aprobări vii.) A doua dispoziție e aceea, ca la cursurile speciale administrative, de asemenea să se învețe limbile străine, vorbite în țară. (Aprobări vii.) În privința aceasta îmi iau voie să anunț de pe acum o »trădare de patrie«, pe care am comis-o în ascuns (Ilaritate.) anume, la cursurile notariale, chiar în anul acesta am organizat cursuri de limbi, și încă cu succes foarte bun. Tinerimea a primit fără constrângere, cu mare bucurie, inovația aceasta, și învață cu mare

succes limbile, pe cari trebuie să le știe acela, care vrea să-și îplinească în mod satisfăcător misiunea, ca notar. (Aprobări vii).

În fine, e lucru firesc, ca odată ce ne-am pronunțat în favoarea ideii, ca în ținuturile, în cari locuiesc în masse cetățeni nemaghiari ai țării, poate fi numit numai astfel de funcționar, care înțelege limba nemaghiară vorbită acolo, urmează deci, că la înaintarea în funcție se va lua în considerare și dacă funcționarul cunoaște o astfel de limbă. Rezultatul va fi în mod firesc acela, că tinerimea, care se pregătește pentru cariera administrativă, va căuta să învețe, pe lângă limba maghiară și o limbă naționalistă. (Aprobări vii.) Și abstracție făcând dela faptul, că aceasta va fi o binefacere pentru publicul nemaghiar din ținutul respectiv, — inovația aceasta va constitui, după părerea mea, și o mare întărire a statului național maghiar. (Aprobări vii.) Pentru-că funcționarul, care știe vorbi în limba poporului, poate să-și îplinească chemarea cu totul cu altă putere morală și mult mai eficace; (Aprobări și aplauze.) și poate să-și pună influența lui morală îndreptățită în serviciul politiceii naționale. (Aprobări vii).

Cu privire la justiție, legile mai noi decid situația. E natural deci, că despre altă ceva n'a putut fi vorbă, decât de menținerea stării legale de astăzi. Cu privire la aceasta nici nu putem spune alta, decât că la judecătorii, limba petițiilor trebuie să fie cea maghiară, iar în tot locul, unde legea o îngăduie, părțile, cari nu știu ungurește, pot să se folosească de limba lor maternă, când își comunică doleanțele lor cu graiul, adică în cursul desbaterilor procesului. (Aprobări

vii.) Asta se spune precis în legile existente, despre a căror revizuire nici vorbă nu poate fi. (Cetește): »Guvernul va face totul cu puțință, ca judecătorii să pretindă traducerea petițiilor românești și a anexelor lor numai acolo, unde în interesul cauzei e într'adevăr necesar. În procedura penală, arătarea se poate face și cu viu grai, în limba maternă, la înterogator, respectiv la desbaterea procesului, acuzatul, acuzatorul privat și martorii pot să folosească limba lor maternă.« (Aprobări).

Limba română în administrație.

La administrație, starea de fapt se deosebește foarte mult în diferitele comitate ale țării. Sunt comitate, în cari se primesc petiții în limbile nemaghiare, fără excepție, atât la oficiile cercuale, cât și la cele comitatense (județene). După cât știu eu, sunt apoi de acele comitate, în cari chiar și anumite citații se trimit părților în limba nemaghiară. Și iarăși în alte comitate sunt anumite limite în privința acceptării petițiilor, iar autoritățile dau toate actele în limba maghiară. Urmand acum să se facă statificarea, e firesc, ca'n privința aceasta va trebui să se introducă o procedare unitară, și'n chestia asta am formulat astfel punctul de vedere al guvernului (cetește):

»Fiecare cetățean al țării poate înainta la autoritatea de prima instanță, deci la oficiul comunal și cercual, atât petițiile scrise cu anexele lor, cât și plângerile, rugările, cererile de îndreptare a relelor, făcute în graiu viu, în propria sa limbă maternă, în cazul

când: 1. își compune singur petiția, sau că cererea o face în persoană, cu graiul; (Aprobări vii.) 2. când limba sa maternă e folosită în mare măsură în comuna respectivă sau în ținutul respectiv. Autoritatea de forul prim e datoare să accepte o expunere nemaghiară, făcută cu graiu viu, deadreptul, ori cu ajutorul tâlmăciului angajat din oficiu, să dreseze proces verbal, acesta firește în ungurește, iar desbaterea procesului, care reclamă cooperarea personală a părții să urmeze în limba înțeleasă de partea interesată, deadreptul, ori cu ajutorul tâlmăciului. (Aprobări).

E foarte natural însă, că nu numai în serviciul intern al oficiului decurg toate ungurește, dar și fiecare proces verbal se face în ungurește, și fiecare încunoștințare, citație trimisă părților, se face în ungurește. (Aprobări vii.) Dacă n'am amintit atunci, o spun acum, că se mai poate încă discuta chestiunea dacă la citări să nu punem oare între paranteze și un alt text, pe lângă cel maghiar? (Aprobări.) Rezolvări importante însă negreșit se vor face în limba maghiară, cu îndatorirea, ca cuprinsul să fie explicat părții în mod corespunzător. Căci doar nu de asta e vorba, ca părțile, fără explicație, să înțeleagă ori să nu înțeleagă actul primit în limba maghiară; o persoană de o cultură mai superioară, cu limba maternă nemaghiară, înțelege actul, fiindcă trebuie să știe ungurește, dacă a umblat prin școli mai înalte; iar dacă e vorba de o persoană cu cultură foarte modestă, atunci, să mă iertați, dar maghiarismele noastre oficioase nu le înțelege nici cel mai neaș maghiar. (Voci:

Adevărat! Așa e!) Dar se găsește câte unul versat în jargonul oficios, care explică apoi despre ce anume e vorba. Faptul ce se permite și advocaților să-și înainteze hârtiile în limba nemaghiară, după cum se face în o mare parte a comitatelor naționaliste ale țării, după părerea mea, nu e necesar și nu e corect, (Adevărat! Așa e!) pentru-că scopul nu e ca cineva să demonstreze cu limba sa nemaghiară, ci ca fiecare să-și poată reprezenta în mod satisfăcător interesele sale. (Aprobări vii).

Dacă nu știe ungurește, să le reprezinte atunci în limba maternă; dar dacă știe perfect ungurește, după cum avocatul trebuie să știe, atunci nu numai interesul public, ci și interesul părții e acela, ca petiția să fie în ungurește, ca să fie înțeleasă în textul ei original nu numai la prima instanță, ci la toate celelalte instanțe și de toți acei, cari decid în cauză. (Aprobări.) Știm doar foarte bine, cât de păgubitor e pentru mersul și pentru corecta rezolvare a afacerii, când autoritățile judiciare cunosc expunerile părților numai din traduceri făcute în pripă.

Revendicările economice.

Onorată Cameră! A treia grupare a chestiilor, e aceia, la care aș putea zice, că au fost mai puține divergențe. E complexul chestiunilor economice. Onor. împuterniciți ai partidului național român, au pus mare preț și pe specificarea acestor chestiuni, și numai din acest motiv și aceste lucruri au fost trecute în procesul verbal. (Cetește): »Guvernul va căuta să contribuie cu toate mij-

loacele, cari îi stau la dispoziție, la fericirea și înaintarea economică și a concetățenilor noștri români. Expozițiile economice și celelate instituțiuni de stat, cari servesc la dezvoltarea economică, vor îmbrățișa și interesele economice ale Românilor. Intreprinderile economice și industriale ale concetățenilor români de asemenea se vor bucura de sprijinul și ajutorul statului, și mai ales se va extinde și asupra Românilor acea acțiune a statului, care are în vedere îmbunătățirea situației micilor proprietari. (Aprobări.) Conferențe economice populare, se pot ținea și'n limba română, iar la înființarea de economii de model, la regularea chestiilor referitoare la islaz, la rezolvarea chestiilor, cari privesc prășirea vitelor, pădurăritul, micii proprietari români vor avea parte de aceiaș solitudine ca și maghiarii». (Aprobări).

Se înțelege dela sine, că așa se procedează și astăzi, căci munca intensivă a statului, care stă în legătură cu acțiunea din ținuturile muntoase, se face în prima linie nu în ținuturile maghiare, ci în ținuturile locuite de naționalități. (Voci: Așa e!).

A mai fost vorbă apoi de o chestie în aparență delicată, acțiunea de colonizare, cu privire la care am declarat, că acțiunea statului și a întreprinderilor, cari beneficiază de sprijinul guvernului, în chestia colonizării, nu are caracter agresiv îndreptat în contra Românilor, ci are numai în vedere de a contrabalansa schimbarea raporturilor de proprietate, ca această schimbare să nu fie în dauna maghiarimei. (Voci: Așa e!) Nici odată n'am voit și nu vom decât ca proprietatea agrară odată pusă la vânzare, dacă a

fost în stăpânire maghiară, să rămână și în viitor, pe cât va fi cu putință, tot în mâini maghiare, pentru-ca schimbul în raporturile de proprietate să nu se facă în detrimentul nostru. E lucru firesc, că'n ce privește rezultatul practic, scopul acesta nu poate fi ajuns, ci ne putem numai apropia de el. E un scop de apărare acesta, care nu are față de nimeni tendință agresivă, și nu e permis să turbure bunele raporturi, care trebuie să existe între Maghiari și Români. În cadrele acestea am lăsat și pe viitor guvernului mână liberă în continuarea acțiunii de colonizare. (Aprobări).

Revendicările culturale.

Cea mai mare parte a chestiunelor discutate se referă la afaceri școlare, precum și la acele de resortul cultelor. În prima linie bărbații români respectivi, au dorit în mod foarte stăruitor revizuirea legii școlare dela 1907. În foarte multe privințe au socotit jignitoare atât dispozițiile legii, cât mai ales practică făcută pe baza legii. Chestiunea aceasta a fost din partea guvernului obiectul unor foarte temeinice cumpăniri, dacă e momentul să ne ocupăm de revizuirea acestei legi. Deși legea conține unele dispozițiuni, pe cari nu le-am putut afla norocoase, deși unele sau alte din dispozițiunile acestei legi, poate altcum le-am întocmi, dacă ar fi vorba despre o lege, ce ar urma să fie creată, totuși, după o matură chibzuire a situației, am declarat, că nu suntem dispuși să consimțim la revizuirea acestei legi. (Aprobări.) Am făcut-o aceasta mai ales din cauza, că ținem la acele dispoziții ale legii referitoare

la supraveghierea mai intensivă din partea statului, precum și acele, cari se referă la dreptul disciplinar, pe cari le considerăm corecte și nu voim să ne abatem dela ele. Dispozițiunile cari au fost mai aspru criticate din partea comitetului național român și așa nu le-am schimbat. Natural însă, că dispozițiile acestea nu vor mai fi de folos în viața practică în momentul, în care încetează acele manifestări politice, cari au făcut necesare aplicarea acestor norme. (Aprobări vii).

În chestiunile, cari stau în legătură cu școalele populare confesionale, am căutat să liniștim pe domnii respectivi, în senzul, că'n cadrele legii pe lângă executarea corectă a legii, pot fi apărate și interesele juste ale lor, și că o parte din îngrijorările și doleanțele lor nici din punctul de vedere al legii înseși nu-s întemeiate. Binevoii a aprecia din acest punct de vedere chestiile de detalii, pe cari le voi ceta acum, despre cari observ numai că complexul acesta de chestiuni l'am împărtășit stimaților domni, cu cari am avut convorbiri la începutul lui Ianuarie, iar după aceea am reluat discuția dela capăt asupra acestor chestiuni, astfel ca'n notările mele de mai târziu se află amănunțele, lămuririle detaliate, pe cari le-am dat mai târziu la fiecare chestiune. Acuma voi ceta din aceste două notări, din aceste două pro memoria, așa cum vin chestiunile, una după alta, observațiile mele referitoare la aceste chestiuni.

Școalele românești.

Cât privește școalele populare confesionale, n'am admis — cum spuneam — revi-

zuirea legii, dar am făcut declarațiunile următoare: (Cetește.)

»La școalele populare confesionale guvernul va evita acele proceduri, cari fără cauză și fără trebuință primejduesc existența școalelor confesionale, iar dreptul de supraveghiere, garantat în legi, și deci și de art. de lege 27. dela 1907, îl va exercita față de școalele acestea, cu deplină obiectivitate și bunăvoință. Cât privește cererea de modificare a legii, ea e în parte de prisos, căci alineatul 3 din § 2. al art. de lege a fost scos din vigoare de art. de lege 16 din 1913, după care angajarea provisorie a aceloră fără diplomă de învățător, nu întâmpină nici o piedică legală. Iar puterea paragrafelor 28 și 29, încetează cu finele anului 1912, chiar conform dispoziției legii.

Controlul de stat, dreptul câștigat de pe urma ajutorului de stat, dreptul de supraveghiere guvernul trebuie să și-l menție față de școalele române, tot așa ca și față de toate celelalte școale confesionale, căci întrând raporturi pacifice, fără îndoială că atunci toate acestea, fiecare guvern le va exercita cu cea mai largă bunăvoință. Acolo, unde școala poporală confesională, cu limba de învățământ românească e cercetată în număr mare de copii de limba maternă maghiară, cari aparțin altor confesiuni, guvernul va căuta să se îngrijească de nevoile culturale ale acestora prin înființarea de școli de stat, prin care măsură își perde puterea acea dispoziție din paragraful 18, asupra căreia au avut de obiectat românii. Căci după paragraful 18, dacă 20% din copiii, cari frecventează școala, sunt maghiari, instrucția tre-

bue să se facă în două limbi, cea ce într-adevăr înseamnă, că'n nici o limbă nu se poate instrui cu rezultate vădite. Iar dacă copiii maghiari trec peste 50%, limba de instrucție e cea maghiară. Socot, că acolo unde sunt atâția copii maghiari, e mai just și din punctul de vedere al politicei culturale maghiare; ca să se înființeze o școală de stat și apoi e de prisos, ca pe astfel de căi lăaturalnice să despoiem pe cei de limbă română de limba lor maternă în ce privește planul de învățământ al școlii lor confesionale. (Cetește): Al doilea alineat al aceluiaș paragraf, nu înseamnă ca peste tot, dacă dintr'o cauză oarecare, școala confesională nemaghiară a încetat, n'ar fi posibil mai târziu să se înființeze altă școală confesională. Acest drept al autorităților bisericești române, legea nu-l atinge, iar guvernul îl recunoaște cu toată francheța.»

Căci se spune în paragraf, că acolo, unde limba de instrucție la vre o școală a ajuns să fie cea maghiară, nu poate să devină școala din nou școală cu limba de instrucție nemaghiară. Dar asta nu înseamnă, că acolo, unde s'a închis școala, iar mai târziu, în urma stărilor de lucruri schimbate, se poate din nou înființa — ea să nu poată avea altă limbă de învățământ, dacă acolo alta e limba maternă. (Cetește.) Paragraful 19, în general, nu are înțelesul acela, ca obiectele înșirate să fie predate în limba maghiară, — aceasta a fost o neînțelegere — ci se prevede numai, ca atât obiectele acestea, cât și limba maghiară să se predea după planul oficial de învățământ. Dacă se va ridica obiecțiuni acceptabile și nepărtinitoare

în contra planului oficial de învățământ, guvernul cu multă bunăvoință e gata să mediteze asupra lor. În ce privește întregirea salariilor învățătoarești, școalele cu limba de instrucție română, sunt tratate de o potrivă cu celelalte școli, atât în ce privește stabilirea sumei, cât și modalitatea întregirii de salariu. În privința aceasta guvernul nu se poate abate dela procederea urmată în general până acum, nici față de școalele române.» (Aprobări).

Veți conveni, că e de prisos să ne perdem timpul cu explicări într'o chestiune, pentru care din unele cercuri confesionale se manifestă mereu dorința în senzul ca toate întregirile de salariu să se predea autorităților bisericesti, ca acestea să le împartă. Întregul nostru sistem nu e pus pe alt principiu, decât acesta, ca atât întregirile de salariu ale învățătorilor, cât și cvincvenalele, apoi congrua preoților, etc. să se dea acestor ad personam, și dela principiul acesta nu suntem dispuși nici acum să ne abatem. (Aprobări).

Mai departe am spus: (Cetește.) »Controlul asupra școalelor populare confesionale trebuie să-l exercite autoritățile de supraveghiere, de stat și confesionale, fiecare în cercul său de competență; ar fi însă mult de dorit, ca acestea — acolo, unde se poate — în bunăînțelegere, sprijinindu-se reciproc, să-și împlinescă chemarea și guvernul va căuta neapărat, ca să fie în funcție astfel de inspectori școlari, cari și au înțelegere pentru învățământul român.» (Aprobări).

În consfăturile avute în cursul luni Ianuarie, și'n primele zile ale lui Februarie,

unele chestiuni de acestea au fost lămurite în mod și mai detaliat. Insemnările mele făcute atunci sună: (Cetește.) »Ca să nu stagneze învățământul în școalele confesionale, în urma lipsei de învățători, ministrul cultelor și instrucție publice va permite pe baza legii, în cazuri motivate, în mod obiectiv, că în postul de învățător să poată funcționa un învățător suplinitor și mai mult decât un an.« Lucru de sine înțeles. Apoi s'a relevat și cazul, că de multe ori, sub motivul că edificiul școlar nu e corespunzător, se închideau școalele în comunele sărace. Ori, populațiunea acelei comuni, ar putea ridica un edificiu mai corespunzător, numai printr'o împovărare neproportională. Trebuie să observ, că m'am convins din viața practică administrativă, că s'au întâmplat cazuri de acestea în unele locuri. Ne-am convins, că sub titlul construirii de școli comunale, ar fi obligate unele comune sărace să contribuie la ridicarea unor edificii costisitoare, cari ar duce la ruină acele comune.

Gueth Gyula (întrerupând): Exista impozit suplimentar și de 700%.

Contele Tisza: Două sute, ori șapte sute?

Gueth: Șapte sute!

Contele Tisza: Tocmai. Pentru că, eu, nu am auzit de o dare suplimentară mai mare decât 200%. Abstracție făcând dela toate celelalte, e o datorie elementară pentru autoritățile publice, să împedice împovărarea comunelor sărace cu clădiri luxoase, în proporție cu raporturile lor materiale — și 'n privința aceasta, mult stimatul meu amic, domnul ministru de culte și procedează, cu toată

energia, în sensul acesta, fără să ție seamă ce limbă anume se vorbește în acele ținuturi. Puteam dar liniștit să spun, că (citește): Cu privire la edificiile școlare existente, va fi aplicat cu echitate, §-ul 27, din art. 30 de lege dela 1868, și pentru a se evita stagnarea învățământului, va fi permis întrebuintarea în mod privisoriu și a localurilor mai puțin corespunzătoare, înțelegându-se dela sine, ca edificii cari stau să se prăbușească, și sânt periculoase pentru viața și sănătatea elevilor, nu pot fi folosite pentru scopuri școlare. La edificarea de noi clădiri școlare, să nu se ridice pretențiuni cari trec peste strictul necesar și scumpesc construcția. Măsurile față de școlile dela sate vor fi stabilite, luându-se în considerare aceste puncte de vedere. Dispoziția din § 19 al art. 27 de lege din 1907, că limba maghiară trebuie predată în așa măsură, ca copilul nemaghiar, terminând clasa a patra, să-și poată exprima ideile în ungurește, cu graiul și în scris, pe înțelesul tuturor — nu va fi interpretată în așa fel, ca să se ceară deia copilul de acea etate, să exprime în limba maghiară noțiuni ce trec peste lumea gândurilor sale, și nici precisiunea care trece peste dezvoltarea intelectuală a copiilor de acea etate. Acolo unde sunt răspândiți maghiarii, — copii cu limba maternă maghiară, vor primi instrucția prin înființarea de școale de stat, sau pe altă cale potrivită, și astfel se înlătură și acea îngrijorare a Românilor, că pe baza §-ului 18 din art. 27 de lege, din 1907, școalele confesionale cu limba de învățământ română, luându-se în considerare elevii maghiari, vor fi prefăcute în parte sau în total în școli cu limba de in-

strucție maghiară. Asta e o repetare a celor ce am spus. Aceleași școli confesionale despre cari s'a dovedit că cu prilejul transformării lor în școală maghiară, s'au indus în eroare autoritățile bisericești, — vor primi reparația cuvenită.

S'au invocat două sau trei cazuri concrete, în cari s'au stors declarațiuni din partea unor anumite persoane fără de carte, ale comunităților bisericești, cari nu știau ce conțin acele declarațiuni, în cari se spunea că ei consimt la transformarea școlii confesionale în școală maghiară. Am spus deci că acolo unde se poate dovedi, că factorii respectivi au fost induși în eroare pe o astfel de cale nepermisă, — nimic nu va fi mai simplu decât să se facă reparația. «Hotărârile însă, cari au fost luate la timpul său în mod conștient în sensul clar al art. 27. de lege din 1907, — nu se pot modifica ulterior, și 'n ce privește limba de instrucție maghiară, rămâne și mai departe în vigoare starea de lucruri actuală.»

S'a mai invocat o doleanță — permiteți-mi, vă rog, să spun toate amănuntele, căci așa e mai corect — anume, că atunci când un post de învățător devine vacant la vre-o școală confesională populară, iar în publicarea de concurs e luată ca întregire de salar suma dată ca ajutor de stat antecesorului acestui învățător, dar în cursul timpului, sub un alt titlu oarecare, se produce un amestec din partea statului în afacerile școlii, și se retrage ajutorul de stat, fie din lipsa rechizițiilor, fie pentru edificiul neîncăpător al școlii: susținătorii școlii, pe urma publicării concursului sânt obligați față de învățător,

trebuind să-i dea salariul din propriile lor mijloace, din cauza retragerii ajutorului de stat. Ei iau astfel asupra lor o sarcină, care pricinuește cu adevărat ruina materială a lor. Cu privire la acest caz am ajuns la o rezolvare practică foarte simplă, care sună astfel: «Dacă vre-un post de învățător devine vacant în urma îndepărtării învățătorului, care primea mai înainte ajutorul de stat, susținătorii școlii au să se adreseze în mod prealabil ministrului de culte și instrucțiune publică, în înțelesul alineatului ultim al § 15 din art. 27 de lege dela 1907, pentru stabilirea și pe mai departe a condițiilor efective privitoare la ajutor de stat. Cercetarea se urmează numai cu privire la persoana învățătorului și ministrul va constata aceste condițiuni efective. BCU Cluj / Central University Library Cluj

O astfel de procedură prevăzută și de lege, o astfel de executare echitabilă, vor contribui la înlăturarea birului ce apasă comunitatea bisericească, pe urma neacordării ajutorului de stat. Adecă comunele să clarifice întâi chestia, dacă este vre-o piedică efectivă, pentru acordarea ajutorului de stat. Dacă nu există nici o piedică, să-și aleagă atunci învățătorul, iar ajutorul de stat se va putea retrage numai din oarecari cauze privitoare la persoana învățătorului. În cazul acesta învățătorul va trebui să suporte consecințele. Imprejurarea că într'o comună oarecare este școală de stat, nu poate forma o piedică spre a se împărtăși de ajutor de stat și școala confesională română de acolo, dacă există condițiunile cerute.

Respectul pentru limba maternă.

Acesta e întregul complex al diferitelor dispozițiuni, pe cari le-am pus în vedere, cu privire la școalele confesionale. Urmează acum chestia școalelor populare de stat, La școalele populare de stat, limba de învățământ e cea maghiară. În principiul acesta fundamental, după părerea mea, nici nu se poate face o schimbare. Dar nici nu putem trece cu vederea faptul, că astăzi în localurile școlii populare de stat nu e permis să rostească nici un cuvânt în altă limbă, decât maghiară; că învățătorii dela școalele de stat în cele mai dese cazuri nu vorbesc de loc limba elevilor lor, așa, că cu bietul copil de loc nu se poate întreține, până ce nu învață puțin ungurește. Faptul că elevii dela școalele populare de stat, sau dela școalele comunale, cu limba de învățământ maghiară, nu primesc de loc instrucție în limba lor maternă — a produs nu numai la Români, ci și la alți cetățeni nemaghiari din țară inari nemulțumiri. (Așa e!)

De această chestiune m'am ocupat și în scurtul interval, în care din nou mă aflu în fruntea afacerilor publice ale țării. M'am ocupat de această chestiune, fiindcă consideram ca o datorie imperioasă să mă ocup de ea, dar nu pe cale oficială, uzând de ajutorul organelor publice, ci pe cale privată, rugând pe prietenii mei, cari trăesc la țară, în mijlocul poporului, și despre cari știu că se bucură de încrederea poporului, și cunosc modul de a gândi al masselor, — să ia informațiuni la fața locului, cu privire la această chestiune. Și vă pot mărturisi că din toate unghiurile țării am primit răspunsul unanim, că mai

ales în populațiunea germană, cu sentimente atât de patriotice, se observă o nemulțumire ascunsă, care până acum nu s'a manifestat în mod mai pasionat, dar care ușor poate stârni o adîncă amărăciune în sufletele lor. Pentru aceasta, eu socot că trebuie să ne ocupăm foarte serios de chestiunea aceasta, lăsând un teren oarecare și limbei materne a naționalităților în școalele primare de stat din ținuturile locuite de nemaghiari. (Aprobări vii.)

Amintesc aci numai un lucru. Veghez la micile agitațiuni, până acum tănuite, din cercuri foarte înguste, cu scopul de a otrăvi sufletul populației germane din Ungaria. Știu eu foarte bine, că 'n Ungaria se ocupă cu aceste lucruri, câteva existențe nemulțumite, neisprăvite, niște ariviști cari vânează o popularitate ieftină și cu mijloacele demagogice vor să se afirme. Așa numitul pangermanism, nu are astăzi la noi, încă nici o însemnătate. Știm însă și aceia, că s'a izbutit a se trezi interesul față de lucrul acesta atît în marele imperiu german cît și între germanii din Austria. Mai știu apoi că agitația aceasta cerșește bani din străinătate, și mai știu că agitația aceasta va rămâne cu totul fără succes și că se va reduce la ceva neînsemnat în momentul în care acest unic motiv de nemulțumire îl eliminăm din sînul germanimei. (Aprobări vii.)

Simt că aș săvârși un act de ușurință, dacă nu aș căuta o soluțiune a acestei chestiuni, simt că în cazul acesta, în adevăr am face accesibil sufletul germanilor ungari patrioțici pentru asemenea dispoziții. Dar iată cum s'a făcut această până acuma. Agitatorii aceștia

știau foarte bine că nu se pot apropia cu agitațiuni politice, contra maghiarimei, de populația germană ungară. De aceea înființează ziare economice; își iau atitudinea de buni prieteni și povățuitori în chestiuni economice, apoi încep să facă câte o observațiune în legătură cu limba maternă. Urmăresc cu atențiune lucrul și pot să spun, că până acum, singura țintă de atac a fost școala, și anume, că limba germană peste tot nu se poate afirma în școlile cu limba de învățământ maghiară. Aceasta este partea cea mai ușor vulnerabilă a sufletului concetățenilor noștri patrioți germani.

Trebue dar să adoptăm acel procedeu simplu, ușor de sanare, dacă voim să nu se clatine unul dintre cei mai tari stâlpi și de absolută necesitate, ai politicei naționale maghiare. (Aprobări.) Din acest punct de vedere, precum și din acela, că respect din toată inima dorințele și năzuințele, cari se refer la aceasta, ale celorlalți cetățeni naționaliști ai țării — am căutat calea și mijloacele de a găsi o modalitate pentru împlinirea acestor dorințe, fără a aduce o stirbire limbei de instrucție maghiare de stat. Și'n privința aceasta ne-am pus pe punctul de vedere, că »guvernul se va îngriji, ca în acele școli de stat, în cari se află în număr mai mare, copiii vre-unei naționalități din patria aceasta, aceștia să se împărtășească de instrucție în propria lor limbă maternă. (Aprobări.) Se vor lua deci dispozițiuni corespunzătoare, ca din școlile normale să iasă învățători comunali, în număr suficient, cari știu limba națională, vorbită în masse mari în țară, ceea ce va face cu puțință instruirea copiilor în limba ma-

ternă, precum și comunicarea dela început între învățători și copiii, dați la școală până ce vor cunoaște în deajuns limba maghiară, ca contactul să se poată face în limba acestora» (Aprobări.)

Dr. Iosif Șiegescu: Ideal pedagogic!

Contele Tisza: Tot despre această chestiune în însemnările mele de mai târziu, găsesc următoarele (cetește): »La școlile de stat, precum și la școlile comunale, și între acestea înțeleg cele dela graniță, cu limba de instrucție maghiară, — se va introduce limba română pentru copiii români, ca limbă auxiliară, și ca obiect auxiliar de învățământ, cu scopul de a se ușura progresul copiilor cu limba maternă română, și ca să învețe și în limba lor maternă scrisul și cetitul. Deci, va constitui întru atât obiect de studiu, ca ei să poată învăța scrisul și cetitul.« (Cetește): »Pentru a face aceasta cu puțință, se va introduce studiul limbii române într'un număr potrivit de școli normale, și până se va arăta efectul acestei dispozițiuni, repartizarea învățătorilor din serviciul statului, cari cunosc limba română, să se facă astfel, ca ei să ajungă în ținuturi locuite de Români.« (Aprobări).

Acum putem merge și mai departe. Legea dă drept bisericilor, reuniunilor, fundațiilor de a înființa școli medii, cu limba de învățământ nemaghiară. Firește, că guvernul prevenitor, recunoaște dreptul acesta. Cât privește chestia ajutorării din partea statului a acestor instituțiuni de învățământ, va trebui să se supuiе din vreme în vreme aprecierii guvernului, conform cu împrejurările, și ținând seama și de faptul dacă

în ținutul respectiv este de fapt trebuință de o nouă școală medie. (Aprobări. Cetește): »Guvernul și până acum a ajutat cu prevenire școalele medii cu limba de învățământ nemaghiară, în forma, în care ajutorul a fost cerut până acum, anume ca întregire a salariilor profesorilor; și trebuie de avut în vedere ca pe când sub astfel de titlu, ajutorul dat unei școli medii, la institutele de învățământ romano-catolice face 10.000 coroane, la protestanți, dacă nu mă înșel, 12.000 coroane, la școalele cu limba de învățământ română, face 19.500 coroane. În chipul acesta oprimăm noi cultura română în Ungaria. (Ilaritate).

Chestia gimnasiului român din Brad.

În ce privește special chestiunea întregirii gimnasiului din Brad, care e gimnasiu cu patru clase și e vorbă de transformarea lui în gimnasiu complet, guvernul e dispus să între în tratative. Dar scormonirea stărilor actuale dela gimnasiul din Beiuș, ar socoti-o cu atât mai puțin motivată, cu cât acest gimnasiu dela început a fost înființat cu limba de învățământ cea latină și cu condițiunea să se orienteze după planul de învățământ general din Ungaria, iar predarea limbii române să se facă într'o oră pe săptămână. Față de această dispoziție a fondatorului e deci o concesie foarte mare pentru instrucție română, starea de lucruri de astăzi. La gimnasiul superior din Beiuș, de treizeci de ani situația se prezintă astfel, că în cele patru clase inferioare limba de învățământ e cea română, iar în cele patru clase

superioare cea maghiară. S'a sulevat chestia de a se schimba aceste stări de lucruri, dar la asta nu ne-am învoit, fiindcă la nici un alt institut n-am admis o schimbare în defavoarea limbei de învățământ.

Conform însemnărilor de mai târziu, cu privire la chestia aceasta, (cetește): »gubernul sprijinește cu toată bunăvoință școalele secundare nemaghiare. Intrucât școalele respective reclamă o întregire de salar dela stat, suma de întregire nu poate să fie mai mare decât suma de întregire a altor institute din patrie. In cazul acesta suma care trece peste limita maximală ca întregire de salar, pentru alte școale secundare, o vor primi ca ajutor de stat, iar împrejurarea aceasta va garanta statului totodată și dreptul de control în temeiul art. de lege 30. din 1883.«

Adecă chestia stă așa, că ajutoarele de stat cerute în temeiul legii din 1883, referitoare la școalele secundare, garantează statului un anumit control, care crește în măsură, în care se urcă subvenția de stat, și devine un drept de liberă dispunere a guvernului asupra școlii, când subvenția face mai mult ca 50 la sută. După legea din 1907, referitoare la școalele secundare, însă suma pentru întregirea salarului se acordă de către stat numai ca o întregire a lefurilor profesorilor, și nu garantează statului nici un drept de control. Școalele secundare cu limba de instrucție română n'au recurs în înțelesul legii din 1883, la ajutor de stat. Au cerut însă întregirea de salar, fiindcă aceasta nu garantează statului nici un control și fiindcă salariile profesionale erau foarte mici; și-au cerut-o chiar în măsură mult mai mare, de cum

se dă celorlalte școli confesionale; așa de pildă pentru școlile catolice, suma de întregire face 10.000 coroane, iar pentru cele românești 19.500 coroane; deosebirea e că pe când în afacerile școlare la gimnasiile catolice statul are dreptul de control garantat, în cazul când suma de întregire trece peste 10.000 coroane, în afacerile școlare ale gimnasiilor românești, cari primesc un ajutor de stat până la 19.500 coroane, statului nu i-se garantează nici un drept de control. În privința aceasta stăm pe acel punct de vedere, că noi și în viitor sprijinim cu multă plăcere instituțiile de învățământ românești, însă sub titlul de întregire de salariu, așa ca să nu căpătăm drept de control, nu le putem sprijini cu sumă mai mare, decât celelalte institute confesionale. Intrucât deci doresc să aibă ajutor în măsură mai mare, să pornească pe calea celorlalte institute de învățământ, cerând ajutor pe baza legii dela 1883, art. 30, prin care fapt ajunge și statul în situație de a căpăta contra-serviciul corespunzător. Cred, că aceasta corespunde pe deplin cu punctul de vedere al egalei îndreptățiri. (Vii aprobări).

Așadar (cetește): »guvernul consimte cu plăcere, ca gimnasiul din Brad să fie completat, ce e drept, consideră mai oportun ca cele patru clase superioare să fie cu limba de instrucție maghiară, dar dacă se insistă deosebit, guvernul nu are nimic în contra, ca pe lângă instrucția reglementară a limbei și literaturii maghiare, să se facă instrucție și în clasele superioare în limba română. Intrucât într-o localitate, aflată și de către guvern de potrivită, s'ar înființa încă un gimnasiu

superior român, se va împărtăși și acesta de întregire de salar și de ajutor de stat.»

Mărturisesc sincer, că nici stimatul meu amic, domnul ministru de culte, și nici eu nu ne-am bucura, dacă în țara aceasta s'ar înmulți școalele medii cu limba de învățământ nemaghiară. Socotim, că aceasta e o acțiune greșită în politica culturală, chiar din punctul de vedere al românilor. Noi credem, că folosește mai mult scopului, procedeul ca în organismul școalelor secundare să se accepte în totul organizarea maghiară cu privire la instrucție. Domnii, cu cari am tratat au venit cu dorinți prea mari — dar ne-am pus pe punctul de vedere, că'n cazul când reușește stabilirea deplinei armonii, când reușește modificarea programului partidului național român, astfel, ca din el să fie pe deplin eliminate acele puncte, cari provoacă neîncredere, nu ne dăm atunci îndărăt ca să stăm de vorbă și'n chestia complectării gimnasiului din Brad și'n chestia înființării unui alt gimnaziu.

Dacă ne gândim, că în definitiv aceasta e o modestă contra-valoare pentru marele avantaj, pe care partidul național român ni l-ar putea oferi, abandonând acțiunea politică ostilă, cred că am putea lua răspunderea pentru că am fost dispuși să facem acest contra serviciu.

A fost sulevată și chestiunea comunităților de avere grănițarești și a fondurilor comunităților de avere. Cu privire la aceasta am declarat (cetește): »Comunitățile de avere grănițarești și fondurile comunităților de avere, nu au caracter național sau confesional, ci teritorial. Ele se cuvin tuturor cetățeni-

lor, cari locuiesc pe teritoriile fostelor confinii militare, și orice chestie referitoare la ele, se decide cu luarea în considerare a acestui principiu fundamental, dar ținându-se cu bunăvoință în vedere și faptul, că cea mai mare parte din ținuturile în chestiune aparține naționalității române. Dreptul confesiunilor, reuniunilor și al fundațiunilor, de a înființa internate, firește că rămâne de asemenea intact.

Instrucție religioasă în limba maternă.

Cât privește instrucția religioasă, punctul de vedere al guvernului e acela, că »Instrucția religioasă a elevilor să se facă în limba maternă a lor, și de regulă prin preotul aparținător bisericii respective. Potrivit acestora, în locul ordinațiunii aflătoare acum în vigoare, se va da ordinațiune nouă, bazată pe acest principiu.«

Eu înainte cu patru ani, în repetate rânduri mi-am exprimat convingerea, că ordinațiunea aceasta, care constrânge pe preoți să predea religia și catehismul copiilor nemaghiari în limba maghiară, e în toate privințele păgubitoare, iar pentru politica națională maghiară ea nu înseamnă tărie, ci slăbiciune și deficit. (Aprobări vii.)

Pentru-că în chipul acesta cultura maghiară nu va putea câștiga în intensitate, nici agitația împotriva politicei naționale maghiare n'ar slăbi de loc, din contra, o asemenea măsură stârnește și în cel mai patriotic român, sentimentul nemulțumirei, spriji-

nește acțiunea naționalistă și favorizează tendințele extreme.

Philipp János: Nu numai la români, ci și la alții.

Contele Stefan Tisza: Natural! Se înțelege dela sine! Chiar adineaori am spus, că e vorba numai despre români, dar ceia ce se spune aci despre ei, se înțelege totodată și cu privire la toți cetățenii nemaghiari. (Aprobări vii).

Repet deci, acesta încă e un splendid exemplu, ce primejdie prezintă faptul, când oamenii consideră de principii anumite fraze, și voind să se ridice la înălțimi principiare, se iau după anumite lozince aprioriste. E foarte corect principiul, ca limba de învățământ să fie cea maghiară în toate institutele de stat maghiare; dar principiul acesta își are rostul numai acolo, unde poate da o expresiune hotărâtă culturei maghiare, prin dezvoltarea, răspândirea și afirmarea ei; îndată însă ce se aplică și acolo, unde absolut nu folosește culturei maghiare, principiul acesta este de a dreptul păgubitor pentru interesele națiunii maghiare. Căci să punem cazul, că se va afla și astfel de preoți români, sau de altă naționalitate, cari nu sunt mulțumiți cu actuala stare de lucruri, dispoziția aceasta le va potența nemulțumirea în măsură și mai mare, așa că intrând în școală pentru a preda studiul religiei, în limba maghiară, vor avea grija, să trezească în sufletul copiilor același sentiment de nemulțumire și mâhnire pentru apăsarea ce le vine din partea statului maghiar. (Voci: Așa este!) Iată de ce facem un bun serviciu cauzei naționale maghiare, dacă și cu privire la învățământul religios.

adoptăm principiul, ca religiunea pretutindenii să se predea în limba maternă a copiilor. (Aprobări generale).

Limba română în școlile secundare.

Acum urmează o declarație a guvernului, care în mod natural stă în legătură strânsă cu acea atitudine politică, pe care o vor lua românii din patrie, o atitudine, care să deștepte încredere și să fie un bun îndemn pentru națiunea maghiară și statul maghiar, ca în chestia dezvoltării mai intensive a culturii române, să pună la dispoziție și mijloacele, ajutoarele statului. Această declarație este: În ținuturi locuite în masse mai mari de Români, în școlile secundare se va preda elevilor români, ca studiu obligator, limba română în extindere potrivită. Aceasta iarăși se referă și la cei de altă limbă, dela alte școli secundare. (Cetește): »Tot la aceste școli secundare se vor lua dispoziții corespunzătoare, ca elevii maghiari de la școala secundară să poată învăța limba română.«

Asta e ceia ce spuneam eu mai înainte, că se va preda în mod facultativ în cele patru clase superioare. Precum în întreaga viață școlară, în cursul instrucției, așa și la studiul istoriei mai ales voim să se poarte grijă în special, ca trecutul poporului român, tradițiile sale, conștiința sa, să fie pe deplin respectate. Și aceasta, cred eu, e o cerință însemnată a politicii naționale maghiare. Nimenia nu face un serviciu mai reu cauzei naționale maghiare, și nu-mi pot închipui un serviciu mai nedemn adus cauzei naționale maghiare, decât când cineva se arată, că e

mare maghiar și mare patriot, prin aceea, că aduce jigniri atașării firești a cetățenilor nemaghiari ai țării acesteia la neamul lor propriu, (Vii aprobări și aplauze.) la unitatea lor etnografică, acest sentiment vrednic de stimă, de care, dacă s'ar desbrăca, ar perde din valoare. (Vii aprobări.) Sunt deci puternici sprijinitori, deși involuntar, ai agitatorilor naționaliști acei maghiari nevinovați, al căror patriotism se manifestă pe căi atât de păgubitoare, și să-mi iertați expresia, într'un mod cu totul nedemn pentru caracterul cavaleresc maghiar. (Așa e!)

Un amic din copilărie a întrebat pe un conducător naționalist român, foarte distins, foarte istet, — se numește Cosma — istoria aceasta eu așa am auzit-o, cred că e adevărată — cum se face că el nutrește atâta antipatie față de maghiarime? A primit răspunsul, că Cosma și-a petrecut întreaga viață în școală maghiară, cursul primar, liceal și academic l'a urmat numai în instituțiile maghiare. Dânsul ar fi spus: »Am fost considerat totdeauna de cățeluș puturos valah. Cățeluș valah am rămas.« (Așa e!)

Astfel însuflăm noi antipatie în aceea, față de cari dacă am avea o altă purtare, mai corectă, ar deveni buni cetățeni, de încredere, patrioți ai țării.

Autonomia bisericească.

S'a atins și chestiunea ajutorării mai intensive a școalelor confesionale române și a instituțiilor religioase. În privința aceasta, pare că am făcut și pe domnii, cu cari am tratat, să fie surprinși de datele statistice,

din care se vede, că : »guvernul și în prezent contribuie cu o sumă anuală, care trece peste șapte milioane la acoperirea cheltuelilor instituțiilor bisericești și școlare române, și nu se dă îndărăt nici dela o urcare mai corespunzătoare a acestei subvenții, în măsura trebuințelor ce vor arată, dar luându-se în considerare și starea financiară a statului.« (Aprobări).

A venit vorba și despre autonomia bisericilor. Mă rog, eu cred, că'n chestia aceasta orice discuție e de prisos. Căci, dacă privesc cum stau lucrurile altundeva, stimații deputați români, sau concetățenii aparținători vre-unei biserici române, și'n general opinia publică a Românilor din Ungaria, pretutindeni, în lumea întreagă, vor afla că autonomia, pe care o are în Ungaria biserica gr. ort. română și sârbă — e absolut unică.

Având acum să mă ocup cu importanța chestiune a organizării, nu a bisericii române, ci sârbești, am ținut să cunosc în mod mai temeinic organizarea bisericilor ortodoxe de pe teritoriul altor state, și rog pe ori și cine, care se interesează de această chestiune, să cerceteze organizarea bisericilor ortodoxe din Serbia și din România — fără a mai vorbi de cea din Rusia și din alte țări, — dar privească la cele de pe teritoriul celor două state independente, înrudite cu ortodoxii noștri, și facă comparație între drepturile, pe cari le-au bisericile poporului român din Ungaria și acelea, pe cari le are elementul catolic în România independentă. (Așa e!) Guvernul nostru firește, că respectă drepturile bisericii gr. ort. române și autonomia ei fără pereche în întreaga lume.

Chestiunea autonomiei provinciei bisericesti gr.-catolice de Alba-Iulia și Făgăraș, va fi rezolvată odată cu autonomia romano-catolicilor, dar guvernul nu are nimic în contra, ca la rezolvare, să fie luate în considerare în mod corespunzător raporturile speciale ale acestei provincii bisericesti. După modesta mea părere, nu poate dar fi vorba ca să fie separat organizată autonomia lor. Chestiunea trebuie tratată atunci, când peste tot va fi rezolvată chestia autonomiei catolice maghiare. Aceasta depinde în prima linie dela factorii competenți bisericesti, dar din partea guvernului nu se va respinge ideia, ca raporturile speciale ale diecezelor acestora să se ia în considerare în mod corespunzător. (Aprobări).

În trecut mai amintesc aci, aceia despre care de multe ori s'a pomenit în ziare, despre înființarea de noi episcopii, — dar despre care nici n'a venit vorba. S'a atins în discuție numai chestia înființării episcopiei gr. ort. maghiare, iar noi am declarat, că guvernul nu se ocupă în prezent cu chestia aceasta, nu are în momentul de față intențiunea să o înființeze. Cu privire la viitor însă, guvernul nu-și leagă nici de cum mâinile în chestia aceasta. (Aprobări).

Chestia episcopiei de Hajdudorog.

Impărțirea diecezei catolice de Hajdudorog, va fi revizuită, adoptându-se o procedare, care să ofere garanțiile imparțialității, iar greșelile survenite vor fi îndreptate. (Aprobări).

Cu chestia aceasta ne-am ocupat mai

amănunțit și lucru acesta ne apare destul de clar. E în afară de orice îndoială, că afirmațiile despre încorporarea la această episcopie a peste 40.000 de Români, trec departe peste realitate. Și iarăși e neîndoios, că la hotarele dinspre răsărit ale episcopiei acestea au fost alăturate la dieceză câteva comune bisericesti române, foarte însemnate ca număr de suflete, — comune bisericesti, a căror populațiune e în preponderanță română, așa că după datele noastre și după datele oficioase ale statisticei, se poate aduna acolo un grup compact greco-catolic de 10—12.000 suflete, din care 9/10 sunt Români și numai a zecea parte sunt Maghiari. Eu socot deci, că nu este nici un motiv, pentru care i-am sili pe aceștia să între în dieceza maghiară, și nu i-am da îndărăt eparhiilor lor naturale din Oradea-Mare, Blaj sau Gherla. (Aprobări.) În schimb însă, s'au făcut și alte greșeli la înființare. Au fost scăpate acolo din vedere astfel de comune bisericesti, a căror populațiune e în preponderanță maghiară, și au fost trecute cu vederea. centre foarte însemnate orășenești, (Voci: Așa e! Adevărat!) unde astăzi credincioșii greco-catolici maghiari sunt cu miile, unde există toate condițiile pentru înființarea de parohii gr.-cat. maghiare. Așa cred, că chestia aceasta trebuie rezolvată punându-se în legătură ambele ei laturi. (Aprobări).

Cred, că trebuie să se dea îndărăt episcopiiilor române acele comune, în cari populațiunea o formează în majoritate Români, iar la dieceza de Hajdudorog să fie alăturate acele comune cu populațiune în majoritate maghiară. (Aprobări.) Eu cred, că dacă tra-

tăm cheștiunea cu reciprocă bunăvoință, pe bazele acestea ea poate fi rezolvată spre mulțumirea generală, astfel, ca prin aceasta, episcopia de Hajdudorog își păstrează extinderea ei de până acum, cu deosebirea, că va avea cu 8—10-ori 12 mii de Români mai puțini, și cu tot atâția Maghiari mai mulți între credincioșii ei, (Voci: Așa e!) ceia ce, cred, că dacă luăm lucrurile din punctul de vedere cu adevărat corect și neagresiv, — e echitabil și din punctul de vedere românesc și din cel maghiar. (Voci: Așa e!)

Onorată Cameră! Am parcurs seria întregă a însemnărilor mele. Binevoți a-mi permite acum, că pe scurt să rezumez cele spuse. (Voci: Să auzim!)

Dificultățile înțelegerii.

Am fost stăpânit de nădejdea, că tot ce v-am comunicat, că tot ce am discutat în mod temeinic în cursul convorbirilor noastre lungi, confidentiale, că toate aceste vor fi motive suficiente, ca partidul național român să facă acea schimbare în programul lui, care, după părerea mea, e singură în stare să asigure deplinul succes. Am crezut aceasta, cu toate, că orice spectator nepărtinitor, trebuie să recunoască, că la dreptul vorbind, în aceste expuneri ale mele — din păcate foarte lungi — nu e nimic, ce ar schimba structura de drept de astăzi a statului ungar ce ar schimba caracterul național al acestui stat, ce ar lipsi politica națională maghiară de unica ei forță. Am crezut cu toate acestea, că aceste chestii, luate la un loc, ar putea să constituie astfel de îndemn pentru afir-

marea românilor din patrie, pe teren economic, cultural și social, (Voci: Așa e!) ca să se poată simți mai bine în țara aceasta, ca să poată satisface mai bine datoriile ei față de neamul ei propriu și față de patria noastră, — încât cu greu am renunțat la nădejdea, că voi reuși să conving pe conducătorii partidului naționalist român, că numai atunci procedeză corect, dacă din reformele acestea puse lor în vedere, trag consecințele dorite de mine.

Văd însă, că lucrul întâmpină mari greutăți din punctul lor de vedere. Mai întâi a fost pierderea, pe care au suferit-o, în ce privește afirmarea lor politică, pe urma noii reforme electorale. Punându-mă în situația lor, recunosc, că a fost o surprindere foarte neplăcută ca numărul celor 42 de cercuri electorale de până acum, cu majoritate românească, scade probabil la 27. Și cu toate că e deschis pentru ei drumul dezvoltării în viitor, în privința aceasta, — nu pot să mă mir, că faptul acesta a fost pentru ei descurajator, deprimător. Cu sufletul liniștit iau răspunderea pentru aceasta și din punctul lor de vedere, pe care eu îl înțeleg și îl știu aprecia, deoarece soluțiunea, despre care m'am ocupat și eri în mod special, o consider corectă și corespunzătoare cu actualele raporturi de putere, ea conținând totodată și punctul lor de vedere, (Voci: Așa e!) îndată ce raporturile de putere se vor schimba grație culturai și în favoarea lor. (Voci: Așa e! Aprobări vii).

Socot, că dacă vor primi pacea ce li-o oferim, — dacă ei ar fi oferit guvernului prilejul de a face tot posibilul și pe terenul

culturei românești — ceia-ce ar și putea face, dacă ar înceta agitațiunile naționaliste; dar guvernul n'ar putea face nimic în această privință, câtă vreme dăinuesc aceste agitațiuni, — socot, că în chipul acesta s'ar fi putut accelera desvoltarea lor culturală, care să li deschidă calea afirmării lor și pe tere-nul politic. (Voci: Așa e! Aprobări vii). De altă parte recunosc, că mai e și o altă chestiune, care a făcut să fie pentru ei psihologiceste foarte greu lucrul, și aceasta se referă la executarea legii de naționalitate. (Voci: Să auzim!) Am impresia, Onorată Cameră, — se poate că mă înșel — dar impresiunea mea este, că dacă noi am fi declarat numai de jumătate, că vom executa legile existente. cred, că în chipul acesta am fi facilitat foarte mult posibilitatea unei înțelegeri; în cazul acesta, cred, că d-nii deputați români ar fi stat foarte aproape să ia o altă decisiune. (Voci: Așa e!)

Legea naționalităților.

Dar mărturisesc, că ar fi fost un joc frivol, dacă în aceasta chestiune atât de însemnată și atât de delicată, aș fi căutat, să trec în chipul acesta, peste dificultățile chestiunii. (Aprobări vii.) Cred, că dacă și risc succesul momentan, pentru rezultatul final, pe care eu prevăd, că va veni, poate într'un viitor îndepărtat, poate când noi de mult nu vom mai trăi, — dar îl văd venind, pentru-că trebuie să vină, fiindcă e porunca unei necesități ascunse, în adâncul lucrurilor, (Aprobări vii.) în interesul căruia, fie că reușește ori nu pasul acesta, — eu vreau să săvârșesc

munca de pioner. (Vii aprobări.) Pentru acest rezultat final, și din punctul acesta de vedere socot că acea procedare e corectă, dacă privim de pe acum în față toate greutățile și desvălim toate adevărurile, eventual neplăcute. (Aprobări vii.) Privit lucrul din acest punct de vedere, nu ne putem ascunde din înaintea faptului, că unele dispozițiuni ale legilor dela 1868, și chiar dispozițiuni foarte însemnate, — e cu neputință a le mai executa. (Voci: Așa e!) E cu neputință a le executa, fiindcă legile din 1868, au fost niște manifestări idealiste, produsul unei atmosfere înălțătoare a națiunii maghiare, în momentul când și-a redobândit libera exercitare a libertății ei constituționale. (Voci: Așa e!) Legile dela 1868, le-a adus națiunea maghiară, în credința că manifestarea aceasta a frăției, făcută aproape cu uitare de sine, va afla acelaș răsunet. (Voci: Așa e!) Că cetățenii nemaghiari ai țării, vor accepta cu bucurie recunoscătoare baza legală, că va fi înmormântată ori ce ură, ori ce neînțelegere, ori ce atac îndreptat în contra unității teritoriale a statului maghiar, în contra unității politice a națiunii maghiare. Rezultatul însă a fost o decepție amară. (Voci: Așa e!)

Legea aceasta au detestat-o, au numit-o legē tirană. Foarte mulți dintre cetățenii nemaghiari au pornit cea mai întinsă agitațiune împotriva ei. S'a pornit o agitație în țară și pretutindeni s'a ponegrit națiunea maghiară. Aceasta s'a făcut chiar în astfel de cercuri austriace, de unde se aștepta anumit sprijin. Și s'a pornit campania și lupta în larga și marea opinie publică europeană. (Voci: Așa e!) Puteau dar, fie puse în vigoare acele dispoziții, din partea națiunii maghiare, fără sinuci-

dere, dispozițiuni, pe cari ea voia să le aplice față de frați iubitori, nu față de dușmani? (Voci: Așa e!) A trebuit deci, să luăm o altă direcțiune, a trebuit să scoatem în relief caracterul național al statului ungar și în privința instituțiilor de stat. A trebuit să creăm atât la justiție, cât și la administrație, un organism cu caracter maghiar, o creațiune necesară acestei dezvoltări semicentenare, fiindcă în direcția contrară, toate premisele s'au dovedit false, și pentru că, repet, ar fi fost o nebunie și un act de sinucidere din partea statului maghiar, din partea națiunii maghiare, executarea legilor create pe baza premiselor false. (Aprobări.)

Prin urmare, acum, trebuie să mergem mai departe pe aceste baze, și întocmirile legale, cari există, și în privința cărora tocmai am tratat punctele de vedere privitoare la limbă, poate în mod prea amănunțit, trebuie menționate, și mai adaug, că din timp în timp, după cum reclamă necesitățile, trebuie să le trecem și în alte legi nouă, spre a înceta anomalia, ca față de stările de fapt, isvorâte din practică, să se mai poată referi cineva la legi vechi, căzute în dezuetudine, chiar dacă există încă.

Cred așa dar, că atât pe terenul cultural, cu privire la școli, la limba de administrație, trebuie să aducem astfel de dispozițiuni legale, cari să corăspundă cu actuala stare de lucruri. (Aprobări.) Dispozițiile acestea vor asigura la institutele maghiare de stat, limba de învățământ maghiară, dar totodată, după cum am avut onoare a arăta, vor asigura și acele revendicări juste, pe cari cu drept cuvânt le poate avea fiecare cetățean nemaghiar al

țării, ca la autorități să poată fi înțeles în limba sa maternă, să-și poată căuta dreptatea, să-și poată spune plângerile, iar autoritatea să-i poată explica punctul ei de vedere. Iar pe terenul instrucției, să asigure conservarea și dezvoltarea culturii române, cu un cuvânt a culturii nemaghiare.

Hotărârea partidului național.

E lucru de netăgăduit, că stimații domni, au avut o situație foarte dificilă, atunci, când am cerut dela ei, ca să adopte un program nou, schimbat, tocmai față de acel guvern, care n'a făcut alta, decât ceia ce au făcut antecesorii, dar care și-a afirmat poate mai franc, punctul de vedere. (Voci: Mai onest!) Mai cu sinceritate a declarat că nu este dispus să execute anumite dispozițiuni ale legii de naționalitate, din cauză că acele dispozițiuni s'au învechit, și în urma agitațiunilor în contra legii, au fost despoiate, de autoritatea lor morală. (Vii aprobări.)

Toate împrejurările acestea au dus la rezultatul, că comitetul partidului național român a adus hotărârea, cunoscută nouă tuturor și din ziare.

Repet, că regret foarte mult, că s'a luat o astfel de hotărâre. Ar fi o mare greșeală dacă am desconsidera-o, dar ar fi și o greșeală, dacă am pune prea puțin preț pe rezultatul, care va rămâne, ca un nou punct de vedere pentru un schimb de idei în viitor. Nu neg, că am dobândit impresia, cum că stau în față cu astfel de bărbați, cu cari în multe privințe nu pot fi de acord, de cari, cu părere de rău, mă desparte un antagonism

adânc în multe chestii importante, și cu cari, nu e chiar imposibil, să ajung în conflict acut în luptele politice viitoare, ceia ce aş regreta foarte mult; dar cari bărbați, cu o laudabilă obiectivitate și cu excluderea a oricăror momente tulburătoare au servit cauza care, după părerea mea nu este îndreptățită, dar părerea lor însă constituie un interes public pentru Românii din această patrie. Și eu cred, că faptul în sine, că am avut ocaziunea să discut această chestiune de repetate ori în mod intim, în cerc cu totul restrâns, — ne-a apropiat poate mai bine de înțelegerea reciprocă, necesară, pentru ca nici în viitor să nu lăsăm să se desvolte raporturile românilor din Ungaria într'o direcție, care ar înăspri, ori ar duce contrastele la un extrem fatal. Și dacă cineva compară hotărârea dată acum din partea comitetului român, cuprinsul, tonul, limbajul ei, cu enunțările de altă dată a partidului național român, — e imposibil să nu constate o moderațiune în ton, — e imposibil să nu constate o năzuință serioasă spre înțelegere și pace, pe care deși acum nu și-a atins scopul, deși, după mine, în mod foarte greșit, s'a oprit în fața pasului decisiv, nu o bagatelizez, și nu vreau să-i scad din importanță, prin declarațiuni neînțelese.

Un pas spre mai bine.

Stimații concetățeni, cari au mare influență asupra lumii sufletești a unei părți însemnate a românilor din patrie, au dat o astfel de expresiune moderațiunii și dorinței lor de pace, încât cred, că va găsi totdeauna răsunset în sufletul maghiarimei. Și se pare,

că duc năzuințele lor politice spre o astfel de direcție, care după convingerea mea, cu mai bun succes vor putea servi cauza românilor din patrie, decât dacă s'ar întoarce îndărăt la răscolirea pasiunilor, la politica acuzărilor, lozincelor agitatorice. Eu doar nu am făcut nici odată secret din faptul — și o spun și acum că văd un mare interes național, un interes național maghiar, ca elementul foarte prețios, reprezentat de aproape trei milioane Români din Ungaria, să-și afle locul său în cadrele politice naționale maghiare, și într'o astfel de acțiune politică, în care să nu fim adversari, ci buni amici și aliați. (Voci: Așa e!) Dar dacă aceasta e un interes însemnat pentru Maghiari, pentru Români din patrie e chiar un interes vital. Pentru că, să mă iertați, aceste jumătăți de măsuri, la care am putut ajunge până acum, pot fi foarte prețioase pentru o epocă de tranziție. Ele reprezintă un progres de mare preț față de trecut, dacă stimații domni mai fac consecutiv și pașii cari mai sânt de făcut. Dar ele încă nu ajung, pentru ca să poată înlesni, fie guvernului, fie legislației, fie societății maghiare, aflarea soluțiunii. Căci ce se va întâmpla, dată fiind actuala stare a lucrurilor? Una sau alta din măsurile găsite, corecte și necesare, se pot realiza, și chiar se vor realiza, dar printre măsurile, de cari am făcut mențiune, se află foarte multe, cari, după cum am accentuat de repetate ori, numai atunci pot fi realizate, dacă ni se dă asigurare, că nu stăm în față cu dușmani, ci cu prieteni de încredere, sinceri și liberi de ori ce sentimente ostile unității naționale a statului maghiar. (Voci: Așa e!)

De aceia nu poate fi vorbă de realizarea multor măsuri, cari ar putea deveni realizabile, în momentul, când partidul național român, ar suprima din programul său părțile, cari provoacă neîncredere și antipatie. Și câtă vreme nu se întâmplă aceasta, — nu poate prinde teren în opinia publică maghiară, în societatea maghiară, concepția, dispoziția sufletească, necesară pentru a putea asigura și pe seama cetățenilor români, ai patriei toate condițiunile concordiei, ale unirii frățești. Or, modul, acesta de a gândi, dispoziția aceasta și starea aceasta sufletească, nu se poate octroia prin paragrafe, ci trebuie să se strecoare, să pătrundă cu încetul în sufletul poporului, în organismul și în viața sentimentală și spirituală a societății maghiare și române. Iar aceasta se poate împlăci numai atunci, dacă se eliminează tot ce poate produce antagonism, neîncredere antipatie. (Vii aprobări.)

Datoria guvernului după tratative.

Dar e dureros, că lucrul acesta nu s'a întâmplat. Ce ascunde viitorul, asta nimene nu poate să știe. Guvernul însă, va merge mai departe pe calea determinată de adevărurile atât de des mărturisite ale politicei naționale. Noi trebuie să ne facem datoria, pe care ori-ce guvern trebuie să și-o facă față de fiecare cetățean al țării. Trebuie să căutăm să cunoaștem toate doleanțele, toate relele, toate interesele, cari așteaptă să fie satisfăcute, sprijinite, — trebuie să căutăm să îmbrățișăm interesele îndreptățite ale ori cărei pături sociale, cari sânt încredințate îngrijirii și răspunderii no-

stre. In chestiunile cari privesc special naționalitățile, trebuie să luăm toate măsurile, considerate ca potrivite și necesare. Ca să nu amintesc mai mult, iată aci chestiunea privitoare la învățământul religiunii, apoi chestiunea referitoare la afirmarea limbei materne între limitele semnalate.

Cu privire la această, eu am mai spus, că ele sunt chestiuni, pentru cari eu aflu păgubitoare actuala stare de lucruri, chiar și din punctul de vedere al politicii naționale maghiare. (Aprobări.) fiindcă constituie un izvor de astfel de nemulțumiri pentru cetățenii nemaghiari ai țării cu sentimente patriotice, cari pregătesc teren prielnic pentru agitațiile naționaliste.

Socot, că dacă guvernul va urma o politică corectă și va face tot ce e cu putință, pentru a da o soluțiune potrivită chestiunilor menționate; dacă va suprima cauzele cari au agravat situația, de pildă ordinațiunea privitoare la învățământul religios, și la eliminarea totală a limbei naționalităților din școlile de stat maghiare: prin asemenea măsuri, va putea reuși să creeze o dispoziție mai calmă în sufletul acelora, cari azi sunt separați de noi printr'un antagonism politic adânc, și va face să sporească numărul acelor români, cari azi deja au adoptat punctul de vedere al înțelegerii reciproce.

Astfel înțeleg eu datoria, ce cu toții avem de îndeplinit, nu prin declarațiuni emfactice, sau prin luare de măsuri a parte, ci prin salogardarea intereselor în toate raporturile vieții de stat și'n viața de toate zilele.

Am convingerea, că'n chipul acesta vom servi mai bine cauza națională maghiară, și

uzând chiar și de eventualele rezultate de până acum, vom putea pregăti calea pentru o înțelegere desevărsită, și vom putea obține o perfectă contopire a aspirațiilor, dorințelor, gândurilor și sentimentelor tuturor cetățenilor din patrie.

Aceasta cauză, acest mare ideal, doresc să-l servesc, cu credință, până la ultima răsuflare. (Vii aprobări. Aplauze îndelung repetate).

Eu nu rog, onorată Cameră, să ia la cunoștință răspunsul meu. Cum știți, s'a dat expresiune dorinței, ca să se dea ocaziune fiecărui din Cameră, să se ocupe amănunțit de problema aceasta. Aprob și găsesc justă această dorință, și m'aș bucura foarte mult, dacă chestiunea ar fi discutată aci, — prin care lucru — cauza aceasta nu poate decât câștiga — ideile s'ar lămurii, iar opinia publică ar putea vedea mai clar lucrurile. Prin urmare, rog onorată Cameră, să nu ia la cunoștință răspunsul meu, ci să binevoiască a pune la ordinea zilei desbaterea asupra lui. (Vii aprobări. Aclamări îndelung repetate).

Scrisoarea contelui Stefan Tisza, adresată I. P. Sf. Mitropolit Ioan Mețianu

(la 22 Septembrie 1914.)

Exceiența Voastră! Inalt Prea Sfințite
Domnule Archiepiscop și Mitropolit!

Înălțătoarele manifestații, la cari am fost martori dela izbucnirea acestui război, care ne-a fost impus, au dat splendida dovadă despre solidaritatea Românilor din Ungaria cu interesele de viață ale monarhiei și ale națiunii ungare, își află îmbucurătoarea lor continuare atât pe câmpul de război, cât și'n ținuturile patriei noastre, locuite de Români.

Sângele concetățenilor noștri români curge împreună cu sângele nostru pe câmpul de luptă. Vitejia fraților noștri români se manifestă și ea în admirabilele acte de arme ale oștirii noastre. Românii rămași acasă suportă în frățească înțelegere cu Maghiarii grelele încercări ale stărei de război.

Antagonismul a fost înlăturat și disensiunile au dispărut. Ne simțim cu toții în sfin-

tele sentimente ale iubirii de patrie și ale hotărârei de jertfire pe altarul patriei.

E aceasta un spectacol îmbucurător pentru fiecare patriot cu bune sentimente. Dar pentru nimenea nu e mai îmbucurător ca pentru acei, cari de decenii întregi propagă comunitatea de interes între rasa maghiară și cea română, lucrând pentru bunaînțelegere și căutând să dea imbold iubirii și încrederii reciproce.

Excelența Voastră, nu e numai nestorul înaltului Cler român, și capul bisericii greco-ortodoxe române, ci potrivit înaltului oficiu ce-l aveți, Excelența Voastră e și un credincios profet al iubirii, al păcii și al concordiei. Știu, că exprimarea bucuriei mele, nădejdei mele și încrederii mele, află în sufletul Excelenței Voastre, răsunset și o justă înțelegere.

Excelența Voastră, nu numai că a urmărit cu simpatie năzuințele mele manifestate în interesul deplinei încrederi și al deplinei armonii și concordii, ci în decursul acțiunii mele de multe ori am putut face experiențe ajutorul Excelenței Voastre. Și când a trebuit să o întrerup, fără a fi atins scopul dorit cu atâta căldură, nu numai mulțumire și recunoștință am primit din partea Excelenței Voastre, ci Excelența Voastră m'ați și încurajat, ca să lupt mai departe pentru acest scop sublim.

Am impresia, că momentul favorabil a sosit, cu atmosfera mai curată, mai nobilă,

a vremilor mari de acuma. Manifestațiile de înfrățire, cari în multe localități de ale țării au unit sufletele Maghiarilor și ale Românilor într'o intimă rugăciune și într'o hotărâre bărbătească, nu sunt aparițiuni izolate. Ele sunt simptomele evoluțiunei sufletești. Simptome ale marelui adevăr, că în momentul în care suntem puși în fața problemei de existență, — străbate cu o forță elementară, și trece peste orice disonanță: conștiința despre identitatea intereselor noastre de viață, și ca urmare firească a acesteia — sentimentul reciproc frățesc de iubire și de încredere.

S'a produs dar acea stare sufletească, care formează prima condiție de viață pentru un viitor mai frumos și mai bun. E doar necesar înainte de toate, ca să considerăm pe Români, de camarazi, tovarăși și frați ai noștri, ale căror progrese ne umplu de bucurie, pentru cari stăm cu iubire frățescă într'ajutor în toate greutățile vieții.

Acum, în ceasurile de criză și de primejdie, s'a arătat poporul român ca adevărat frate al nostru. Noi, Maghiarii, vedem, știm și răspundem la această atitudine, iar acest fapt evident trebuie să-și aducă roadele pe toate terenele, atât în ce privește interesele materiale și culturale, cât și'n afirmarea generală a Românilor.

Acestea sunt urmările, cari provin în mod automat, din actuala ținută a Românilor. În ele e depusă chezașia unei viitor mai bun.

Ele ne ofer garanție, că Românii pot conta în ce privește libera exercitare a drepturilor lor, la bunăvoința întregii societăți maghiare, iar în ce privește năzuințele lor etnice, la sprijinul statului, așa că într'adevăr se pot simți bine în patria comună.

Aceste manifestațiuni ne încurajează să luăm măsuri și mai largi. După faptele, de acum ale Românilor, pot afla mai multă considerare și dorințele lor referitoare la instituțiunile de stat.

În convorbirile avute loc nu de mult, s'au exprimat dorințe, mai ales în trei direcțiuni. S'a cerut revizuirea legii școlare, într'o direcție mai favorabilă școalelor confesionale, precum și folosirea în anumită măsură a limbii române înaintea autorităților de stat, și în fine, o astfel de revizuire a legii electorale, care deschide teren mai larg pentru activitatea politică a concetățenilor noștri Români.

Limitele stabilite în declarațiunile mele publice au fost găsite prea înguste și înțelegerea dorită în mod onest din ambele părți, nu s'a putut realiza, fiindcă în urma stării de spirit de atunci, nu puteam să trec peste aceste limite.

Simt, că astăzi putem merge mai departe, fără a periclita punctele de vedere maghiare, de stat și naționale. Poate fi luată în vedere o reformă a legii școlare, care să aibe în considerare dorințele concetățenilor noștri ne-

maghiari, referitoare la școalele confesionale. Mai departe, putem asigura prin dispozițiuni legale folosirea limbii materne în comunicarea nemijlocită cu oficiile de stat, și'n fine poate fi supusă unei revizuii reforma electorală; în așa fel, ca reprezentarea politică a Românilor să fie pusă pe o bază mai echitabilă.

Astfel ar fi regulate chestiunile principale, cari stăteau în calea perfecte înțelegeri. Rămâne numai să se manifeste aceiaș simpatie și aceiaș prevenire și din cealaltă parte, pentru ca să fie înlăturate și ultimele piedici din calea armoniei desăvârșite.

Excelența Voastră, Înalt Prea Sfințite, Domnule Arhiepiscop și Mitropolit!

Am sentimentul, că acum, când fapte cu totul indiscutabile, perfecte și publice, au dovedit credincioasa cooperare a Românilor în zilele grele ale luptei și ale primejdiei, acum, când nimenea nu poate vedea în cuvintele mele condiția ori chiar prețul jertfelor patriotice aduse, acum, când orice prevenire nu poate fi privită decât de recunoștință ulterioară binemeritată, că acum a sosit vremea acțiunii pentru noi, anteluptătorii păcii și a concordiei între naționalități.

Mie îmi revine inițiativa și răspunderea. O iau asupra mea, în conștiință, că trăim momente istorice, a căror atmosferă clocoțeste, topește metalele reci și tari, pentru a forma din ele o ființă nouă, tare, nobilă.

care să reziste oricărui proces de descompunere.

Mă adresez Excelenței Voastre, cu rugarea, să binevoiți a sprijini aceasta cauză sfântă cu toată greutatea cuvântului și cu toată puterea personalității Excelenței Voastre.

Cu expresia eminenței mele stime, rămân al Excelenței Voastre devotat

Tisza m. p.

CUPRINSUL

Prefața	3
Discurs rostit în Chestia Pavel-Pituc, la 1893 în Oradea	9
Toast rostit la banchetul în onoarea Episcopu- lui Goldis la 1899	20
Discurs rostit la constituirea partidului națio- nal al muncii, la Orade, la 3 Martie 1910	23
Discurs rostit la desbaterea Mesagiului Tronu- lui, în Cameră, la 11 Iunie 1910	40
Toast ridicat la un banchet dat de Episcopul Aradului, la 29 Ianuarie 1911	60
Discurs rostit în Cameră la discuția budge- tului, la 25 Martie 1911	64
Discurs rostit în Cameră, la discuția budge- tului, la 31 Martie 1911	71
Discurs rostit în Cameră, în chestia tratative- lor cu partidul național, la 20 Febr. 1914	74
Scrisoarea contelui Tisza adresată Mitropolitu- lui Meșianu	128

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Bibl. Univ. Cluj
Nr. 9938 1927